

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Životní problémy mládeže a hledání sociální opory při jejich řešení

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce :
prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Vypracovala :
Bc. Gerlinda Svobodová

Brno 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

.....

V Brně dne

.....

Podpis

Chtěla bych vyjádřit své poděkování všem, kteří mi při zpracování diplomové práce pomáhali a bez jejichž podpory, pomoci a důvěry by nebylo možné získat zkušenosti a poznatky v předkládané problematice, ani je formou diplomové práce prezentovat. Ponejvíce děkuji vedoucímu práce panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za důvěru při volbě tématu a konzultace v průběhu zpracování diplomové práce.

Také děkuji respondentům, bez nichž bych nemohla tuto práci považovat za kompletní.

OBSAH

Úvod	5
1. Mládež jako sociální a věková kategorie	7
1.1. Specifika adolescence	8
1.2. Mládež a její životní styl	9
1.3. Rizikové chování adolescentů	10
2. Životní problémy mládeže	13
2.1. Vymezení pojmu životní problémy	14
2.2. Problémy v rodině	19
2.3. Problémy ve škole	22
2.4. Problémy s vrstevníky	24
3. Sociální opora	27
3.1. Sociální opora v rodině	29
3.2. Sociální opora ve škole	33
3.3. Sociální opora a u vrstevníků	35
3.4. Institucionální opora	37
4. Střediska výchovné péče	40
4.1. Středisko výchovné péče Brno	41
4.2. Spolupráce SVP a školy	43
4.3. Spolupráce SVP a rodiny	47
5. Průzkum životních problémů mládeže a sociální opora	50
5.1. Projekt průzkumu.....	50
5.2. Analýza a interpretace dat dotazníku a spisové dokumentace.....	53
Závěr	66
Resumé	70
Anotace	71
Seznam použité literatury	72
Seznam příloh	76

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na zjišťování problémů, zátěžových a krizových situací, se kterými se mládež potýká a jejich následné řešení. Životní problémy mládeže jednak nepříznivě ovlivňují jejich vývoj, nebo jsou či mohou být příčinou nepříznivého vývoje v průběhu života a v dospělosti. Specifikace vyjmenovaných problémů, jejich lokalizace (škola – činitelé výchovně vzdělávacího procesu, rodina – sociální pozice rodiny, ovlivňování volného času, tradice, společnost – média, životní styl, kultura) a způsoby pozitivního působení, které by účinně praktikovala sama mládež podle druhu a povahy problému v životě jedince a jeho sociálního postavení.

V první kapitole bude vymezena věková kategorie, charakteristika adolescence, životní styl a způsoby chování či jednání s následnými riziky.

Druhá kapitola pojednává o životních problémech mládeže - druhy problémů jednak dle povahy ale i dle místa vzniku či projevu. Konkrétně se budu v této práci zabývat mládeží, jejíž zákonní zástupci neplní rodičovské povinnosti, vedou zahálčivý či nemravný život, požívají v nadměrné míře alkohol či jiné návykové látky...aj. Mládeží, která, se dopouští útěků od rodičů, páchá přestupky nebo činy jinak trestné, nechodí do školy, nerespektuje rodiče...aj. Toto se týká i mládeže v roli obětí, např. na kterých byl spáchán trestný čin, který ohrožuje jejich život, zdraví, lidskou důstojnost či mravní vývoj. Nejfrekventovanější zdroj obtíží a problémů mládeže však vychází z každodenního života. Jedná se o problematiku školní, učení, volný čas a možnosti jeho využití, rodina, fyzický a zdravotní stav, vztahy k vrstevním a k opačnému pohlaví, psychické problémy, finanční nedostatečnost, situace ve společnosti či obavy z budoucnosti. To může být provázáno negativními emočními stavy, napětím, strachem, trémou či úzkostí

Třetí kapitola se zabývá hledáním sociální opory, tedy pomoci při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů (nepodnětných či negativních) pomáhá mládeži nejen při začlenění se do společnosti ale především působí pozitivně, protidepresivně, motivačně, ...aj.

V poslední, čtvrté kapitole se chci věnovat mládeži, která pomoc buď nenalezla, nebo daný problém byl tak rozvinutý, že bylo třeba přistoupit k institucionálnímu způsobu řešení.

Téma práce je orientováno na problémy té části mládeže, která se ocitá v roli klientů, Střediska výchovné péče Brno, kde aktuálně pracuji jako sociální pracovníce.

Cílem diplomové práce je zmapovat jednotlivé životní problémy mládeže a provést komparační analýzu různých forem sociální opory v souvislosti na jmenované problémy.

1. **Mládež jako sociální a věková kategorie**

Dnešní autoři (např. Langmaier, Krejčířová, 1998) rozdělují dospívání do dvou složek, na pubertu (11–15 let) a na adolescenci. Macek (1999) se přiklání k pojetí adolescence jako k období mezi dětstvím a dospělostí.

Zároveň Macek adolescenci rozděluje do tří období a to na období časná, střední a pozdní. Časná adolescence je v rozmezí 10-13 let, střední 14-16 let a pozdní adolescenci od 17 do 20 let. Každé z těchto období je charakteristické určitými znaky. Časově vyplňuje adolescence druhé desetiletí našeho života. Dospívání - adolescence v širším smyslu - je krásným a důležitým úsekem života. Pro dospívající a všechny dospělé, kteří se s nimi setkávají, je rovněž obdobím náročným. Nedávné výzkumy psychologů a sociologů vedly k přehodnocení řady tradovaných představ, např. že jde o období nevyhnutelných bouří a konfliktů. Termín adolescence je odvozen z latinského jazyka a v překladu znamená dorůstat, dospívat, mohutnět. Je to typický název pro užívání v psychologii. V pedagogice a sociálních vědách se užívá více označení mládež.

Z pohledu sociálního je mládež definována jako sociálně demografická skupina charakterizovaná určitými společnými znaky biologickými, psychickými, sociálními a ekonomickými. Jako skupina si teprve vytváří životní orientaci, hledají místo v profesní struktuře společnosti, dotváří svůj hodnotový systém, získávají zkušenosti a učí se čerpat ze zkušeností generace dospělých. Mládeží lze rozumět sociální kategorie jedinců, kteří zastávají relativně stejné sociální pozice. Mládež jako sociální skupina není homogenní, stejnorodou skupinou, ale je vnitřně diferencována.

Základním rozlišujícím znakem je příslušnost k sociálním skupinám, dále i z hlediska ekonomické aktivity - mládež učňovská a studující (ta pak dále podle typu škol), další skupinou je mládež ekonomicky aktivní.

Mládež patří k té části populace, která vykazuje relativně nejvyšší stupeň nezaměstnanosti a snaha žít naplno přítomností bez dlouhodobějších cílů a duchovních hodnot.

Společným pojmem je mladá generace, podle obecně přijímaného pojetí „velká, sociálně diferencovaná skupina osob, jež jsou spojeny dobově podmíněným stylem

myšlení a jednání a prožívají podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách.“

V diplomové práci se budu věnovat (především při práci s respondenty) mládeži od 15–18 let.

1.1. Specifika adolescence

Fyziologické změny zahrnují vývoj primárních i sekundárních pohlavních znaků, změny v činnosti žláz s vnitřní sekrecí a změny zevnějšku. Tělo se tedy bouřlivě proměňuje a tyto změny přinášejí ztrátu pocitu jistoty. Dospívající se snaží vyrovnat s těmito změnami, různými triky je skrývá nebo naopak zdůrazňuje.

Dospívající objevuje jiný svět za hranicí své rodiny. Ten je nový, podnětný a lákavý. Objevuje intimitu erotického a sexuálního charakteru, ale i hloubku osobního vztahu. V mysli má přitom mnoho pochybností. V blízkosti vrstevníků tráví mnoho času. Hledá ideový obraz reálného světa a své vlastní místo v něm.

Jeho vnitřní integritu může ohrožovat mnoho nových, neznámých prožitků s novými nezvykle intenzivními pocity – jiné prožívání. Provokuje a vyhledává takové situace, které v něm probouzejí nové pocity a ideje. Potřebuje poznat sám sebe. Reaguje podrážděně, přechází nečekaně do útoku a stahuje se zpět. Je kritický, ale zároveň extrémně zranitelný.

Dospívající musí v tomto období zvládnout vývojové úkoly, které mají své načasování. Jedná se o akceptaci tělesných změn a osvojení si mužské a ženské role. Osvojuje si nové vztahy k vrstevníkům obojího pohlaví. Získává emocionální nezávislost na dospělých. Přípravuje se na profesionální dráhu i na partnerství a rodinný život. Vytváří si hodnotový systém, osvojuje si sociálně odpovědné jednání i etická pravidla. Řešení těchto vývojových úkolů není jednoduché, souvisí s množstvím nových stresujících situací i s vystupňováním adolescenčních konfliktů, které nazýváme adolescenční krize.

Hlavním vývojovým úkolem dospívajících je hledání vlastní identity. Z tohoto vývojového úkolu adolescence se stává celoživotní téma. Být autentickým člověkem je jedním z nejdůležitějších motivů adolescentů. S větší frekvencí se objevují adaptační problémy a poruchy vztahu k vlastnímu já. Týkají se sociální a výkonové složky a také celkového sebehodnocení. Vysoká potřeba vědomí vlastní ceny může vést k přecenění vlastní vůle a nadměrnému sebeovládání nebo naopak k rezignaci na možnost

sebeovládání. O poruchách identity adolescentů začali informovat na počátku devadesátých let dorostoví psychiatři. Charakterizovali své klienty jako lidi s dobrým či nadprůměrným intelektem, kterým ovšem škola nenaplňuje jejich představy. Jejich prožívání je intenzivní, vnější prostředí je pro ně málo srozumitelné. Zažívají informační chaos, což v nich vyvolává úzkost. Společenská nabídka jejich možné budoucí kariéry je neuspokojuje, mívají většinou ambivalentní vztah k dospělým autoritám. Jejich přáním je vlastní nezávislost. Mají vysoké nespecifické aspirace. U dívek tohoto typu není neobvyklé, že neakceptují svoji pohlavní roli. Časté jsou u nich poruchy příjmu potravy (mentální anorexie, bulimie). Někteří z těchto adolescentů hledají prostředek k snížení vlastní úzkosti orientací na peníze, luxus a příjemný a pohodlný život – z nich se často stávají mladiství delikventi. Část z nich při hledání vlastní identity volá o pomoc demonstrativními suicidálními pokusy.

Na základě těchto zkušeností nelze dělat jednoduché a všeobecné závěry. Životní cesta každého dospívajícího je jedinečná (Macek 1999).

1.2. Mládež a její životní styl

Život každého jedince je specifický. Je to široký komplex činností, vztahů, zájmů, plánů, životních cílů, hodnot, postojů, ideálů..., aj. Jedinec se rodí do určité pozice ve společnosti, která má na něj konkrétní požadavky, plynoucí z ekonomických, politických či kulturních vzorců dané společnosti. Vedle těchto faktorů exogenních působí na něj i faktory subjektivní. Tyto jsou dány především výchovou, osobností jedince, jeho temperamentem, vlastnostmi, věkem, vzděláním, intelektovou úrovní, aj. .

Vzhledem k tomu, že adolescence je období bouřlivé a v období dospívání dochází ke změnám tělesným, psychickým i sociálním, není divu, že jedinci s nižší frustrační hranicí někdy nezvládnou toto vývojové období.

Podle Krause (2006) lze životní způsob nejlépe charakterizovat, když vyjdeme ze struktury každodenních činností, kde se jedná o velmi pestrou nabídku nejrůznějších aktivit provozovaných jak v čase pracovním tak i čase volném.

- Aktivita orientované na práci, školu, vzdělávání, postoj k práci, kariéerní cíle, sebevzdělávání – získávání kompetencí pro život.

- Aktivity spojené s rodinou – vyhledávání partnera (společné zájmy, priority), osamostatňování se, zakládání rodiny, budování domácnosti, výchova dětí – stanovení priorit.
- Aktivity v oblasti zájmové – vyhraňování zájmů, zálib a koníčků. Jejich pěstování, rozvoj. Toto je velmi důležité pro odpočinek, relaxaci, nabírání nových sil – získávání odolnosti proti stresu.
- Aktivity směřující do společenského života – zapojování se do veřejného života, rozšiřování (stabilizace) okruhu společenských styků a zaujímání pozic (funkcí) ve společenském životě. Budování prestiže, kariéry.
- Aktivity týkající se základních biologických a hygienických potřeb.

V souvislosti s ovlivňováním životního stylu lidí se v poslední době stále častěji vyskytuje termín „zdravý životní styl“. Je to reakce na znečišťování životního prostředí a všech negativních faktorů, které přináší civilizační rozvoj vědy a techniky (Kraus 2006). Žít zdravě znamená - neohrozit zdraví své ani svých bližních.

Průvodním znakem adolescence je osamostatňování se, ale i hledání a nalézání. Osvobodit se od konvencí – být jiný lepší, dokonalejší, nedělat chyby, hledat a nalézat svoje životní plány, cíle, svoji budoucnost ale také nést za svoje činy následky – odpovědnost. Dospívající si začínají uvědomovat, že jejich některá rozhodnutí mohou významně ovlivnit další budoucnost (volba povolání, volba partnera, životní styl...). To je nová zkušenost, která významně zvyšuje důležitost osobních perspektiv a váhu vlastního rozhodování. Na jedné straně může být spojena s nejistotou a obavou vzít na sebe zodpovědnost za vlastní osud, na druhé straně je způsob vnímání a hodnocení své budoucnosti velmi důležitý v procesu sebehodnocení, sebedefinování a formování vlastní identity (Erikson, 1968; Marcia, 1980; Berzonsky, 1989). Právě přijímání určitých závazků, které souvisejí s dosahováním osobních a společenských cílů a které přeměňují adolescenta od prvořadého zájmu o sebe k zájmu o druhé, můžeme považovat za indikátor, že se z dospívajícího stává dospělý.

1.3. Rizikové chování adolescentů

Některé z věcí, které adolescenti dělají, představují velké riziko pro jejich celkovou tělesnou i duševní pohodu, zdraví, pro jejich životy. Rizika ve výživě v dospívání: Alternativní diety, přehnaná snaha o štíhlost dívek, radikální diety při

obezitě, (intenzivně rostoucí organismus potřebuje nutně dostatek bílkovin, minerálů, vitamínů). Riziko poškození sluchu : diskotéky, walk-many, mobilní telefony, MP3,...

Neexistuje jednoznačné vysvětlení pro toto chování. Objevují se názory, že adolescenti, kteří se domnívají, že mohou všechno, jsou přesvědčeni o své nezranitelnosti. Svět je láká a oni si myslí, že mohou vše a tak riskují. Náhlý pocit moci pramení i mimo jiné z toho, že dospívající děti odebírají dospělým část jejich moci.

Riskování je konstruktivní součástí adolescentova života, kde může získat nejedno cenné ponaučení, jde jen o to pochopit, kde jsou hranice. Dospívání je totiž nejen období kritické, kdy dochází ke změnám v celé bio-psycho-sociální oblasti, v navíc neustále měnící se společnosti. Dospívající je také velmi blízko vrcholu některých schopností (fyzických, inteligence) ale současně je v řadě oblastí i více zranitelný (imunita, výživa, adaptačních a regulačních možností). Dospívání je také období rizikové – křížovatka pozitivních a negativních rozhodnutí.

Oblasti nejčastějšího výskytu rizikového chování:

- zneužívání návykových látek (nikotin, alkohol, drogy)
- negativní jevy v oblasti reprodukční (předčasný sex a s ním téměř zákonitě spojené střídání partnerů a pohlavní nemoci, nechtěná časná těhotenství atd.)
- negativní jevy v psychosociální oblasti: poruchy chování, agresivita (až kriminalita), úrazy, i deprese až suicidální jednání, poruchy školního prospívání až "vypadnutí" ze školy, případně následná nezaměstnanost.

Bylo prokázáno, že tyto 3 kategorie jevů se jednak sdružují (vyskytují se častěji společně než izolovaně), jednak že vzájemně usnadňují svůj vznik. Uplatňují se při tom podobné psychosociální a osobní charakteristiky, především však emocionální deprivace a distress a tlak vrstevníků (který je v tomto věku často silnější než vliv rodiny).

Výskyt tohoto "syndromu" stoupl v posledních desetiletích zvláště v rozvinutých, západních zemích na "bezprecedentní hladiny". Např. v USA lékaři konstatují, že zdraví jejich mládeže je ohroženo v současnosti více "behaviorálně" než "biomedicínky", a to ve stále nižších věkových kategoriích. Nejen v USA, ale i v ČR jsou následky jmenovaných jevů nejčastější příčinou mortality v 15 - 19 letech.

Konstatuje se, že nejrizikovějším obdobím na cestě ke zdravé dospělosti se v rozvinutých zemích stává dospívání, na rozdíl od dřívější doby a od zemí nerozvinutých, kde jím je časně dětství (Hamanová 1994).

2. Životní problémy mládeže

Během života prochází člověk řadou životních situací. Ty mohou být pozitivní, nebo negativní, dlouhodobé či krátkodobé. Dle Jedličky a kol. (Jedlička a kol., 2005) nemá mladý člověk většinou dostatečné zkušenosti, aby rychle a zdařile překonal obtíže, které přicházejí. Psychické strádání či nezpracované krizové situace dlouhodobého rázu mohou vyústit nejen do neurotických či psychosomatických onemocnění, ale zrovna tak mohou končit poruchami socializace, delikvencí a nežádoucím vývojem osobnosti.

Sociální prostředí přirozeně klade na člověka nároky, problémy či nerovnováha nastávají tehdy, kdy jedinec požadavky prostředí nezvládá nebo jim nedokáže vyhovět.

Mládež je velká sociální skupina lidí se specifickou pozicí a úlohou ve společnosti. Je to nezastupitelná složka současné společnosti. Prostřednictvím mladé populace dochází k vývoji hodnotového systému společnosti.

Současný stav ukazuje, že u mladé populace dochází nárůstu sociálně patologických jevů. Pro mnohé mladé lidi je nesnadné vyrovnávat se s nároky, které přináší tělesné zranění a psychické dospívání, a tak se jedinci i skupiny často ocitají v problémech, které ještě nejsou schopni řešit díky své sociální nezralosti.

Jedinec se ocitá v prostředí, které u něj způsobuje omezení psychosociálních dovedností. Příčinou je zejména nepříznivé rodinné a sociální prostředí. Jedná se o životní podmínky, které podporují či vytvářejí izolovanost jedince, neschopnost adaptace, neschopnost navázání vztahů, absenci citlivosti, pocit odcizení, absenci zájmů, asociální životní způsob, pasivní životní stereotypy a malé možnosti k aktivnímu uplatnění v sociálně akceptovaných činnostech. (Herzog a kol., 2005).

Jak je napsáno níže – součástí života dospívajících jsou různé nepříznivé situace, negativní životní události, konflikty a problémy. Jedinec se s nimi snaží vypořádat, přičemž tyto mají rozhodující vliv na jeho psychiku a vývoj celé osobnosti. Ke kvalitnímu životu se musí člověk probíjet, naučit se překonávat potíže, vynakládat úsilí. Což znamená, že dané životní problémy nemusí mít výhradně jen negativní dopad. S odstupem času se mohou projevit jako pozitivní důsledky. Např. mění se jedincovo vnímání vlastního já, objevuje své stránky osobnosti o nichž dosud nevěděl; otevírají se

nové možnosti, o nichž dosud neuvažoval; mění se jedinci vztahy k jiným lidem i k sobě samému; mění se jeho chápání života, přeskupují se jeho duševní hodnoty, nastupuje hlubší porozumění životu, aj. (volně dle Mareš 2007, str. 12-14).

To, jak se dospívající vyrovnává s životními problémy a jak na něj působí, jak tyto ovlivní jeho život v dospělosti úzce souvisí, krom jiného, s odolností, což je vlastně konkrétní způsob řešení. Ovlivňuje výsledek – buď působí pozitivně nebo poznamená psychický vývoj jedince (nemoc) nebo působí negativně na jeho následné chování a reakce (delikventní chování).

Odolnost (resilience) je někdy chápána jako osobnostní charakteristika, jako příznivý rys osobnosti, který je utvářen v dětství (uvedeno níže). Dle Mareše (2007, str. 14-16), existují tři druhy odolnosti.

- 1) Návrat k normálu (recovery) představuje případ, kdy je jedinec sice těžkou událostí vychýlen z normálního stavu, avšak poté, co distres skončí, rychle se vrací do původního, předstresového stavu; negativní událost v něm nezanechala nepříznivé stopy. Jde o normální adaptaci
- 2) Odpor, rezistence (resistance) má jinou podobu. jedinec se nenechá vyvést z míry, funguje normálně před působením stresoru, během stresové události i po ní. Jako by se ho stresující událost nedotkla, navenek se chová stejně. Tím se ovšem liší od běžné populace, neboť neprojevuje „normální“ negativní emoce vázané na tyto situace, tj. strach, úzkost, zármutek. nedá se však říct, že se vždy jedná o maladaptivní procesy, neboť se může jednat o osobnosti jiného založení, které si často dokáží poradit s traumatem po svém.
- 3) Rekonfigurace, změna (reconfiguration) je třetí podoba odolnosti. Nejde o rychlý návrat k normálu, ani o udržení normálního stavu navzdory nepříznivým okolnostem. Jde o změnu osobnosti, kdy jedinec přežije trauma a vyjde z něho změněn. může být traumatickou zkušeností obohacen a možná snáze zvládne další podobnou situaci. Rekonfigurace nemusí ovšem ústít pouze v pozitivní změny, neboť jedinec může být traumatem závažně poznamenán – ať už na přechodnou dobu nebo trvale.

Kdo je vinen? Kdo může za to, že problém vznikl?

2.1. Vymezení pojmu životní problémy

Sociální prostředí přirozeně klade na člověka nároky, problémy či nerovnováha nastávají tehdy, kdy jedinec požadavky prostředí nezvládá nebo jim nedokáže vyhovět.

Životní problémy mají různou podobu. Mohou se týkat zdravotních problémů jedince (vážná nemoc, těžký úraz), rodinných problémů (konflikty v rodině, vážná nemoc člena rodiny, rozvod rodičů, úmrtí v rodině), vrstevnických problémů (konflikty s vrstevníky, citové problémy dospívajících), školních problémů (konflikty ve škole, vážné studijní problémy) dopravních problémů (účastník úrazu), přírodních (povodeň, požár, zemětřesení), násilných činů (týrání, zneužívání, přepadení, znásilnění) Mareš 2007, str. 17). Dále jsou to problémy finanční (nedostatek peněz, náročný životní styl), psychické problémy (šikana, sexuální neuspokojení, osamělost, strach z budoucnosti), problémy závislostní (gamblerství, alkohol, adrenalinové sporty).

V zásadě (Kraus 2008, str. 142) může jít o:

1. *běžné životní situace*, kdy si jedinec z různých důvodů nedokáže zajistit podmínky pro život – týká se to např. dětí z disfunkčních rodin, lidí s nižší mentální úrovní nebo lidí s různým ohrožením osobnostního rozvoje. Ve všech těchto situacích neprobíhá proces socializace žádoucím směrem.

2. *specifické situace* (tzv. náročné a krizové). Náročné životní situace, kdy dosažení cíle, splnění úkolu, uspokojení potřeby není uskutečnitelné běžnými postupy.

Z psychologie víme, že nejčastěji jde o situace konfliktní, frustrující, stresující. Objevují se i mezní situace (krajní zátěže, nebezpečné), nebo problémové situace (provázené napětím). Tyto situace nejsou jednoznačně něčím záporným, protože většinou mobilizují síly, motivují k většímu úsilí a zvyšují výkonnost, mohou však vést i k různým psychickým poruchám.

V této podkapitole bych chtěla vymezit několik vážnějších problémů, které mohou adolescenty ohrozit. Nemíním zde vypisovat všechna nebezpečí či každodenní konfliktní situace, neboť většinu zátěžových situací je možné vyřešit, budeme – li mít dostatečné pochopení pro proces, kterým mládež na cestě k dospělosti prochází. Oproti tomu považuji za nejvíce aktuální a nejrozšířenější problémy školní (vliv na vzdělání / budoucnost jedince), rodinné (výchova / komunikace) a vrstevnické (volný čas / partnerství). Těmto se budu věnovat podrobněji v následujících podkapitolách.

Jak jsem již napsala v předcházející kapitole – dospívání je náchylné ke vzniku rizikového či problémového chování. Někdo prožije adolescenci bez problémů, u jiného

jsou to problémy běžné, jiný dospívající nemusí adolescenci vůbec přežít. Rizikové chování je v zásadě dvojího druhu. Jednak se jedná o *poškození sebe sama* (tělesného či duševního zdraví) nebo *ohrožování společnosti* (jiného člověka, movité věci, zvířete...). Většinou se však jedná o kombinaci či propojení.

Delikventní chování, kriminalita - Její příčinou je často úzkost a nejistota, citová deprivace, prázdnota a nuda, disfunkční rodina. Dále nedostatečná výchova v rodině, narušená rodina, nekvalitní výchovné prostředí, nezáměr a nevhodné příklady dospělých a skupin s protiprávními formami jednání, psychické i fyzické týrání, alkoholismus a drogová závislost, neúspěch ve škole či zaměstnání, nemožnost seberealizace. Z vnitřních vlivů můžeme uvést intelektové dispozice, negativní hodnotovou orientaci a jiné.

Jedinci se dostávají mnohdy do prostředí, kde je exponováno více hodnot, takže snadno vzniká konfliktní situace. Na dráhu zločinnosti se mládež dostává zpravidla tím, že vzniklou konfliktní situaci řeší v rozporu s platnými normami. Determinanty těchto jevů pak mají povahu sociální. Kriminalita mládeže má svá specifika – většinou je páchána ve skupině (parta, gang), je páchána impulsivně pod vlivem momentální situace, častým spouštěčem je alkohol či jiná omamná látka (může být i její absence), příprava je nedokonalá a je spojena s vandalismem, zničením okolních věcí, devastací.

Požívání drog a alkoholu a kouření - Adolescenti se uchylují k drogám ze dvou hlavních důvodů. Ten první je ten, že droga přináší úlevu od psychické zátěže, když se adolescent v důsledku vývojových změn dostane do konfliktu sám se sebou nebo s vnějším světem, nejčastěji s vlastní rodinou. Ten druhý důvod je mnohem prozaičtější. Zaplete se s partou feťáků a stane se jedním z nich. Důvodem je třeba to, že parta, kterou si původně vybral, jej nechtěla přijmout.

Party narkomanů, delikventů, rebelů, party záškoláků a propadlíků. Jakmile se adolescent přizpůsobí chování této party, přestává být nulou, o kterou nikdo nestojí a stává se tak někým koho patra bere. Necítí se pak opuštěný a nemilovaný, ale začínají věřit, že jsou oblíbení. A i když se jedinec vymaní z vlivu této party, hrozí mu, že ho znovu odmítnou ti, mezi které se chtěl původně dostat, protože mezi sebou nechtějí mít narkomana (Orvin 2001).

Rizikové sexuální chování, prostituce – Reprodukci jedince má předcházet zralost biologická (především u dívek), psychosociální a etická. Jedním z hlavních úkolů dospívání je tedy určité vyžránosti osobnostní, tvorba vlastní identity. Teprve po

absolvování tohoto stádia (většinou až v adolescenci pozdní) může mladý člověk vstoupit do hledání intimity (E. Erickson)

Pohlavní život v dospívání je však velmi intenzivní událost, která nenechává prostor vývoji osobnosti a její identity. Nezralá osobnost pak těžko tvoří trvalý partnerský vztah. Postupné střídání partneru (a s ním spojené šíření pohlavních chorob) je proto typické pro předčasný sex.

Jak ukázal rozsáhlý výzkum Center pro kontrolu nemocí (USA, Atlanta 1988), dívky, které začaly sexuálně žít před 18. rokem měly v 75% 2 a více partnerů, při tom 45% 4 a více partnerů. Ty, které začaly sexuálně žít po 19. roce, měli 22% 2 a více partnerů a jen v 1% 4 a více partnerů.

Výsledky vývoje posledních desetiletí (stoupající podíl dospívajících sexuálně aktivních v nižším věku) jsou hodnoceny převážně jako negativní: Časté střídání partnerů, prudce stoupající výskyt pohlavních nemocí, vznik zhoubných nádorů děložního hrdla (promiskuita). Časná zkušenost bývá neuspokojující a zmatená. Dle některých zkušeností může předčasný pohlavní život zpomalovat nebo i zastavit citový vývoj a tím i umění vytvářet skutečný partnerský vztah a vztah i vlastním dětem.

Poruchy příjmu potravy – patří k těm, které nejvíce ohrožují život a jsou nejobtížněji léčitelné. Jedná se negativní vztah k vlastnímu tělu a narušený postoj k jídlu. rizikovou skupinu tvoří opět převážně dívky. Poruchy vztahu k vlastnímu tělu jsou determinovány poruchami celkového sebehodnocení, ambivalentním hodnocením vlastního výkonu a silnou potřebou sebekontroly. Poruchy příjmu potravy tak souvisejí s problémy s identitou, s nechutí či neschopností zvládnout vývojové úkoly adolescence a se strachem z dospělosti. Celková nespokojenost a stres a také nuda vedou jak k nadměrné kontrole a restrikci v oblasti jídla, tak k nekontrolovanému přejídání a následnému pocitu viny.

Deprese až suicidální jednání – Deprese je mnohdy podceňovanou a často opakující se těžkou komplikací v životě člověka, není ale nemocí, ze které se člověk vyléčí hned. Nese s sebou mnohdy narušení vztahů v rodině, práci apod. Narušení těchto vzácných vztahů jen ztěžuje depresivně nemocnému, případně mu znemožňuje návrat do „běžného života“. Ne každý adolescent trpí depresí a vidí východisko v sebevraždě. Někteří o ní uvažují, jiní ji zase používají jako formu volání o pomoc (demonstrativní sebevražda). Existence depresí u dětí a adolescentů byla dříve (mylně) zpochybňována. Výskyt depresivních nálad u mladých lidí se dnes odhaduje na 30% populace, skutečná klinická deprese pak na 1 – 3%. může jít i o hluboké deprese, které

přetrvávají do dospělosti. Sebevraždy v dospívání proti dětství výrazně stoupají minimálně 10 násobně. Sebevražedné jednání je více u dívek, převažují u nich však pokusy, u chlapců sebevraždy dokonalé.

Sebevražda je druhou hlavní příčinou úmrtí adolescentů, následuje hned po úrazech.

Krize identity - Hlavním vývojovým úkolem dospívajících je hledání vlastní identity. Z tohoto vývojového úkolu adolescence se stává celoživotní téma. Být autentickým člověkem je jedním z nejdůležitějších motivů adolescentů. S větší frekvencí se objevují adaptační problémy a poruchy vztahu k vlastnímu já, poruchy vztahu k sobě. Týkají se sociální a výkonové složky a také celkového sebehodnocení. Vysoká potřeba vědomí vlastní ceny může vést k přecenění vlastní vůle a nadměrnému sebeovládání nebo naopak k rezignaci na možnost sebeovládání. Prožívání je intenzivní, vnější prostředí je pro ně málo srozumitelné. Zažívají informační chaos, což v nich vyvolává úzkost. Společenská nabídka jejich možné budoucí kariéry je neuspokojuje, mívají většinou ambivalentní vztah k dospělým autoritám. Jejich přáním je vlastní nezávislost. Mají vysoké nespécifické aspirace. U dívek tohoto typu není neobvyklé, že neakceptují svoji pohlavní roli. Časté jsou u nich poruchy příjmu potravy (mentální anorexie, bulimie). Někteří z těchto adolescentů hledají prostředek k snížení vlastní úzkosti orientací na peníze, luxus a příjemný a pohodlný život – z nich se často stávají mladiství delikventi. Část z nich při hledání vlastní identity volá o pomoc demonstrativními suicidálními pokusy. Na základě těchto zkušeností nelze dělat jednoduché a všeobecné závěry. Životní cesta každého dospívajícího je jedinečná.

Kdo je vinen? Kdo může za to, že problém vznikl? Kde je příčina traumatu? Dospívající by měl dospět k realistickému pohledu na události na sebe sama i druhé lidi. Neměl by obelhávat sám sebe, neměl by hledat příčiny mimo sebe, když svým rizikovým chováním, svou neopatrností nebo nečinností se spolupodílel na vzniku události. Absence systematického učení x následné studijní problémy, procházení rizikovými místy sám (sama) v noci x pravděpodobnost přepadení či znásilnění, rizikové sexuální chování x přenosná pohlavní choroba či otěhotnění. Ale také by neměl obviňovat sám sebe, trápit se událostmi, za které nemůže a ani jim nemohl zabránit (nemoc, požár) Mareš (2007).

Variantu jiné kauzální atribuce cituje Mareš (2007) dle (Tashira a Freizerová, 2003). je možné rozlišit, zda příčina události spočívá převážně v dané osobě (vnější vzhled, osobnostní charakteristiky, způsob jednání s druhými lidmi) nebo v jiných

lidech (vnější vzhled, osobnostní charakteristiky, hodnotová orientace), ve vzájemných vztazích (rozdílné názory, nesoulad zájmů) nebo v sociálním prostředí (souhlas či nesouhlas rodiny, kulturní a náboženské zvyklosti).

Z teoretického pohledu je velmi důležité, jak se na sebe dívá sám dospívající, nakolik si věří, jak se hodnotí, jak vidí budoucnost. Patří sem jedincovo sebepojetí, sebedůvěra, sebeúcta, vnímaná vlastní zdatnost či výkonnost, dispoziční optimismus. Patří sem i dovednost zvládat zátěžové situace, dovednost jednat s lidmi. Představu o svých vlastnostech si dospívající vytváří prostřednictvím jiných lidí. Jednak v rodině a v nejbližším okolí (v kontaktu s rodiči, sourozenci, kamarády, sousedy), ve škole (ve styku se spolužáky, učiteli a jinými zaměstnanci), mimo školu (ve styku s trenéry, učiteli uměleckých škol, veřejností). Ti všichni mu dávají určitou zpětnou vazbu (nestejnou). Říkají mu, v čem je dobrý, v čem naopak, čeho si cení a co jim vadí. Prostřednictvím této zpětné vazby dospívající porovnává a následně si tvoří obraz o sobě.

2.2. Problémy v rodině

V této podkapitole úmyslně vynechávám charakteristiku rodiny, její funkce i změny, které prodělala během vývoje populace. Chtěla bych se však o to více zaměřit na rodinu z hlediska výchovného prostředí. Školní prostředí je dočasné, vrstevníci se také mění, ale rodina zůstává. Jedinec se do ní narodí, vyrůstá, je vychováván... . Na nějakou dobu ji možná opustí, ale téměř vždy se do ní vrací a většinou rád. Proto i já budu věnovat této podkapitole více času, prostoru i energie.

Na první stránce Tolstého *Anny Kareninové* (1991) čteme: „Všechny šťastné rodiny jsou si navzájem podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná svým způsobem.“ Je zřejmé, že zdravé a šťastné děti vyrůstají spíše ve spokojených rodinách než v rodinách nešťastných či nespokojených. Chceme – li porozumět adolescentům, měli bychom se ptát, v jaké vyrostli rodině.

Lidská rodina je víc než suma jejích členů. Je to živý organismus s vlastní identitou a místo, kde žijí lidé. V rodině se děti učí, jak se stát nezávislými, jak vyjít ze své izolace a plně se integrovat s druhými lidmi a svými budoucími partnery, jak dotvořit svoji osobnost a dosáhnout naplnění jako jedinec, jedinečný ve své identitě (Orvin 2001).

Funkční rodiny jsou především ty, kde jsou oba rodiče spolu rádi a jsou více méně šťastni. Silný vztah mezi rodiči vytváří flexibilní atmosféru, v níž lze snáze řešit rodinné problémy. Věnují-li rodiče dostatek času svému vztahu, sami sobě a svým dětem je to ideální výchovné prostředí.

Disfunkční rodiny většinou vychovávají problémové děti, které opět vychovávají další problémové jedince.

Změny ve struktuře rodiny nemusí znamenat, že rodina není funkční, i když, než se rodiče rozejdou předchází této události většinou dlouhodobé neshody. Změna struktury může nastat rozvodem, úmrtím, odloučením. Změna tedy nastane jednak odchodem jednoho z rodičů a jednak tím, že druhý rodič zůstává na výchovu sám.

Další faktory Orvin (1995) uvádí i další faktory, které mohou rodinám způsobovat nesnáze. Jsou to například postoje a představy rodičů o výchově (každý má jiný přístup k hodnotám, každý byl jinak vychován), genetická rizika (dovednosti, schopnosti, nemoc), nezdravé prostředí, neschopnost sdělovat své city (rodiče byli vychováni v rodinách, kde se city neprojevovaly), oidipovská vazba na dítě, rodiče, kteří se v dětství nenaučili vážit si sebe sama (jak vidí sami sebe se projevuje ve vztahu k jedinci).

Problémy, konflikty, neshody mezi adolescenty a rodiči vyplývají právě z *hledání identity, vytváření vlastního já* (popsáno v předešlé kapitole). Báze sebepoznávání, sebepozorování, hledání cesty je provázáno řadou situací, kdy se dospívající dostává do přímé konfrontace s hodnotami společnosti, vrstevníků ale především rodičů. Mnohdy si adolescent ale i jeho rodina sáhnou „až na dno“ .

Neshody v rodinném životě jsou častější v ranné adolescenci než jiných fázích (Kraus 2006) adolescence ale mnohdy nevhodným zásahem mohou napáchat trvalé, nezvratné škody. Nejčastější příčinou konfliktů je špatná rodinná atmosféra, pak výchovné chyby rodičů. Kritérium celkové atmosféry uvnitř rodiny zahrnuje emocionální vztah mezi rodiči a dětmi ale i mezi rodiči samotnými. Nadměrná ochrana, nedostatečný zájem o potomka jsou živnou půdou pro konflikty. Za nejčastější chyby ve výchově považují, dle Krause (2006), respondenti nedostatek respektu a tolerance, nedostatek důvěry, porozumění. Dalším faktorem ovlivňujícím vznik konfliktních situací jsou osobnostní rysy rodičů – pokrytectví, nedostatek vedení, aj. (Kraus 2006). V menší míře sem patří i nízká autorita rodičů, nerespektování se navzájem, sociální či intelektová nerovnost mezi rodiči a dětmi (je nepopsatelné, když potomek má vyšší inteligenci než oba rodiče dohromady), narcismus rodiče, neúplná či doplněná rodina,

agresivní chování rodičů, chladné výchovné prostředí. V takovémto prostředí pak dochází často k hádkám, skryté i otevřené agresi, napadání či vzájemnému obviňování, neřešení konfliktních situací.

Train (2001, s. 48-49)) uvádí, jaké způsoby a postupy výchovy se objevují v rodinách s agresivními či delikventními dětmi a mládeží. Rodiče v těchto rodinách nedokáží poskytnout svému dítěti dostatečný dohled, nedokáží stanovit jasně a důsledně pravidla a cíle, nedokáží projevit nesouhlas s nevhodným chováním, vyhýbají se konfrontaci důležitých témat, nedokáží reagovat v krizových situacích jinak než emotivně, nedokáží uplatnit pravidla výchovy, protože si prostřednictvím společného prožívání příjemných zkušeností nevybudovali smysluplný vztah se svými dětmi.

Jak také uvádí Matoušek a Kroftová (1998), jsou delikventní děti a mládež často svými rodiči nedostatečně trénováni ve smyslu vnitřní disciplíny. Tito rodiče se „méně“ starají o vytvoření zábrán v asociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní. Matoušek (1997) používá v souvislosti s poruchami rodinného prostředí výraz *klinické rodiny*.

Ve vnitřních vztazích těchto rodin se projevuje atmosféra nedůvěry, potřeby a přání členů rodiny jsou často přijímány jako nepřijatelné a jsou také odmítány. Rozdělení rolí v těchto rodinách je nejasné, neurčité je i rozdělení zodpovědnosti mezi jednotlivými členy. Také komunikace v rámci těchto rodin je plná nedorozumění a zmatků (Matoušek, 1997).

Ze své vlastní praxe mohu potvrdit, že zdrojem problémů v rodině (zahrnujíc i sourozence, prarodiče) je porucha komunikace. Každá rodina má tzv. komunikační strategii. Ta však může být v průběhu dospívání narušena jednak samotnými verbálními schopnostmi ale i formou – to by měli mít dospělí na paměti.

Jen si to představte! Rodič a potomek spolu bok po boku prožijí přinejmenším 15 let, a přitom ani jeden z nich nedokáže říci, co si myslí jeden o druhém nebo co k sobě cítí. Kde se probůh stala chyba? V komunikaci? Ale oni spolu přece komunikovali, mluvili spolu o různých věcech, o různých situacích, o různých lidech. O čem spolu nemluvili bylo, jak se cítí, nemluvili o své zlosti, o své žárlivosti, o svém smutku, o svém strachu nebo o tom, co cítí jeden k druhému. (Orvin 2001).

2.3. Problémy ve škole

Škola, učení tvoří významnou součást každodenního života dospívajících. Nespokojenost ve škole, studijní obtíže, strach ze selhání, zesměšnění se v souvislosti se zkoušením představují pro adolescenty často vypjaté či vyhrocené situace, které jsou doprovázeny negativními emočními stavy – napětí, strach, tréma, úzkost, aj. Zátěž je obvykle tím větší, čím větší jsou obavy z možného selhání a čím více si dospívající uvědomuje i následky neúspěchu.

Školní zátěžové situace představují aktuální nebo jen potenciální situaci, kterou sám žák považuje za nepříjemnou, náročnou, obtížně zvládnutelnou, příp. situaci, která jej ohrožuje nebo je pro něj nebezpečná (volně Kraus 2006, str. 94-95).

Učitel, který stojí před třídou, si často ani neuvědomuje, že sleduje-li ho třicet párů očí, nacházejí jeho slova třicet různých variant interpretací.

Jemná ironie, která vzbudí u jedněch smích, u druhých úsměv, u třetích úsměšek, u čtvrtých nezáměr, u pátých pohrdání, může u nervově labilnějšího studenta vyvolat pocit urážky nebo ponižení, pokud si poznámku vztáhne na sebe. A právě to bývá nezdárka jednou z příčin nedorozumění mezi vychovatelem a vychovávaným, které vedou někdy až k otevřené roztržce.

Neměli bychom ale posuzovat úroveň práce školy jen podle toho, jestli se v ní studentům líbí, ale především podle toho, jaké jsou praktické výsledky celého pedagogického procesu. Kolik se toho naučí a jak jsou absolventi školy připraveni pro další studium nebo pro život. Je velmi špatné, když učitel nezdárka prokazuje svoji svrchovanost a nadřazenost, která sice hraničí spíše s konkurenčním bojem než-li se spoluprací. Špatný je ten učitel, který za celý svůj život nevychová alespoň jednoho žáka tak, aby byl lepší než je on sám.

To jak adolescent zvládá školní problematiku je dáno mnoha faktory. Především hraje velkou roli dosavadní výchova, přístup rodičů ke vzdělání (někdy i samotné vzdělání rodičů), míra frustrační tolerance, vliv vrstevníků, životní plány a cíle... .

Neúspěch adolescenta ve vzdělávacím procesu je spojen jednak s nedostatkem vědomostí potřebných pro praxi ale právě i s pocitem selhání, zklamání, neúspěchem, ztrátou sebedůvěry či negativistickým citovým hodnocením sebe a okolí, což se následně projevuje v chování jedince. Nejčastější reakcí je záškoláctví, šikana, vulgární vyjadřování a neakceptovatelné chování, toxikomanie.

Záškoláctví – je začarovaný kruh. Jedinec je nemocný, zaspí, ujede mu autobus, nejde do školy. Není připraven na výuku, proto se škole raději dále vyhýbá. U těchto žáků nastává stres a deprese. Přestávají docházet do školy, protože se bojí toho, co bude následovat. Adolescenti jsou plnoletí a tak si omluvenky píší sami. (Mívají i několik omluvných listů – pro lékaře, pro rodiče, aj.) Často se stává, že se docházka žákům “vymkne” z rukou. Jejich absence je už tak vysoká, že probrané učivo již nezvládají a do školy přestanou docházet úplně.

Nemají zájem se učit. Ráno nejsou schopni vstát a pak “už to za to nestojí”! Pokud do hodin přijdou, nedokáží se soustředit. Většina těchto žáků přichází do školy v polovině vyučovacího dne a z posledních hodin opět odcházejí.

Rodiče těchto žáků mnohdy ani netuší, že se jejich “dítě” opět nezúčastňuje školního procesu. Sám žák telefonicky oznámí svoji absenci a nahlásí, že je v neschopnosti. Po té škola pouze čeká na potvrzení v omluvném listu. Pokud nemoc trvá déle než-li dva měsíce, písemně upozorňuje rodiče.

Jestliže je žák plnoletý sám rozhodne, zda-li školu ukončí nebo požádá o přerušení studia, na které má právo, a které žáci také velmi často využívají.

Ve svém zaměstnání jsem se setkala s dívkou, která měla za 1. pololetí 380 zameškaných hodin a všechny omluvené, většinou i podepsané. Pravdou také je, že rodiče se s tímto seznámili až na OSPOD, kam byli předvoláni (podepisovali se pod vlivem alkoholu).

Šikana – mezi klienty SVP Brno je kupodivu málo agresorů i obětí. Nedávno ve středisku ukončila velmi úspěšně pobyt 16 letá studentka víceletého gymnázia, která potřebovala dokončit základní vzdělání, aby mohla být přijata na jinou střední školu. Tato dívka s nízkým sebevědomím, vysokou inteligencí a dobrou výchovou nebyla nikdy přijata do kolektivu spolužaček, neboť s nimi odmítala trávit volný čas – krást zboží v hypermarketech. Prožívala ve třídě doslova peklo, ale bohužel jí rodiče nevěřili. Přestala se učit, chodit do výuky, začala kouřit marihuanu, což ji paradoxně zachránilo – byla přijata do SVP, dokončila základní vzdělání, byla přijata na uměleckou školu, rodičům (oba hluchoněmí) bylo doporučeno rodinné poradenství.

Toxikomanie - Někteří se žáků jsou tak stresováni školou a tempem, na které nejsou zvyklí, že přestanou docházet do školy, začnou používat látky na zvýšenou aktivitu, propadnou alkoholu a drogám. Chtějí školu nějak “přežít”, jak oni sami říkají, a tak chodí do školy velmi zřídka. Vždy si nějakým způsobem obstarají omluvenku i na

několik týdnů, někdy dokonce i měsíců. Škola pak nemá žádné prostředky na to, aby s nimi školní docházku ukončila.

Spolupráce škol s rodiči je většinou velmi špatná. Málomocný těchto rodičů se zúčastní třídních schůzek. Tito rodiče mají dojem, že jejich “dítě” už je natolik “velké”, že už se o sebe dokáže postarat samo a vše si dokáže vyřídit!

2.4. Problémy s vrstevníky

Tato podkapitola bude patřit mezi více obsáhlé, neboť do vrstevnických vztahů patří jak vztahy s kamarády, spolužáky ale vztahy partnerské a aktivity volnočasové.

Adolescence je vrcholné stádium ve vrstevnických vztazích. Právě během adolescence se mění vztahy i osoby, které považují za jim blízké. V dětství, pubescenci a časně adolescenci hrála hlavní úlohu v síti vztahů rodina. V období střední adolescence se projevuje odklon od rodiny a rodičů k vrstevníkům. Tyto vrstevnické vztahy jsou velmi žádoucí a důležité neboť napomáhají včleňování jedinců do společnosti. Jsou těmito vztahy determinováni ale zároveň i sami vztahy vytváří. Skupiny vrstevníků poutají adolescenta v mnoha směrech. Skupina je loajálnější, toleruje chování, které dospělí odmítají, má vlastní normy a sankce, které dospívající uznává, spoluvytváří a jímž se dobrovolně podřizuje. Skupina mu umožňuje zaujímat určité role, k nimž nemá ve společnosti dospělých přístup, poskytuje mu respekt a uznání, jehož se mu jinde nedostává (Taxová 1972, str. 9). Vztahy s vrstevníky umožňují jedinci prožít pocity spříznění, autonomie. Na rozdíl od vztahu s rodiči se cítí jako autonomní samostatné osobnosti ale na druhou stranu mají příležitost interakce s osobami, které jim poskytují bezpečí, blízkost a vzájemné naplnění.

Vrstevnické vztahy jsou velmi pestré, mnohotvárné a mají několik podob. Jsou spojovány jednak společnou činností, zájmy a zážitky ale i společným strachem, obavami a reakcemi. Tyto vztahy většinou začínají kamarádstvím, postupem času mohou přejít v přátelství, které někdy přetrvává až do dospělosti. Přítel je v sociální psychologii definován jako člověk, kterému je možno důvěřovat, případně člověk, k němuž se mi sami chováme důvěryhodně.

Vztahy (Kraus 2006) k vrstevníkům, které mají do jisté míry nahrazovat slábnoucí vazbu na rodinu, jsou ale i zdrojem různých nesnází. Může jít jak o každodenní nevýznamné konflikty a spory, ale i pocity nepřijetí vrstevnickou skupinou a pocity osamělosti, neschopnosti iniciovat a udržet partnerský vztah. Ti

adolescenti, kteří prožívají harmonické přátelské vztahy, bývají také oblíbenější u svých spolužáků a vyznačují se pokročilejší úrovní sociálních dovedností (Savin-Wiliams a Berndt 1993, str. 289).

Dívky mají tendence vytvářet méně vztahů ale více intenzivněji. Chlapci opačně. Dívky spolu více sdílejí své myšlenky a emoce, jsou méně ochotné zahrnout do probíhající konverzace neznámou osobu, udržují stálé a vzájemné přátelství a jejich snaha navazovat nová přátelství není tak zjevná jako u chlapců. Dívky mají celkově více přátel než chlapci, a to i opačného pohlaví. Přátelství chlapců je více kolektivní a je založeno na společných aktivitách a zájmech. V osobních vztazích se tolik emocionálně neangažují. Přátelství dívek je charakteristické vyšší mírou sebeodhalení svých pocitů a problémů (Colarossi, 2001).

Vrstevnícká skupina není ovšem bezproblémovým zázemím, kde mladistvý nachází pouze podporu názorů a zájmů. Musí obstát v očích svých vrstevníků, bojovat o postavení v hierarchii skupiny a podřídít se hodnotám skupiny, nebo vybojovat pozici pro hodnotu novou. Takováto potřeba začlenění se do vrstevnícké skupiny je silnější, pokud jedinec pochází z rodiny disfunkční, nebo nemá v rodině vytvořené ideální zázemí a vztahy nejsou takové, jaké by si přál, což je v dnešní době shonu a honby za kariérou a penězi častější, než si mnozí rodičové přiznají. I pro adolescenta vychovaného ve funkční rodině je důležité přijetí do vrstevnícké skupiny, většinou ne za každou cenu, neboť pro ně neznamená náhradu rodiny a zázemí.

Způsoby trávení volného času mládeže mají svá nemalá úskalí. Část mládeže nemůže realizovat svůj volný čas z důvodů, že chybí odpovídající možnosti (nízká nabídka, nedostatek financí). Rostoucí vliv získává komerce, média. Oproti tomu jsou skupiny mládeže, které se nesnaží svůj volný čas trávit aktivně či smysluplně, takže při prožívání a naplňování volného času je dominujícím prvkem nuda, kterou se snaží zahnat často nevhodnými způsoby spojenými s dobrodružstvím a okamžitým uspokojením (Zapletal 2001), což má častokrát za následek páchaní trestné činnosti, vandalismus, požívání návykových látek, aj.

Nároky na určitou konformitu jsou ve vrstevníckých skupinách mládeže obvykle poměrně vysoké, rozhodně vyšší než v jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, k práci, k rodičům, k penězům, k sexualitě, ke kouření, k drogám, k alkoholu apod. (Matoušek, Kroftová, 1998). Pro děti a mládež, která vyrůstá v dysfunkční rodině, je pravděpodobné, jak uvádí Matoušek a Kroftová

(1998, s. 85), že „potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím. Na tyto jedince má vůdce party velký vliv a také ho využívá“ .

Dle Krause (2006) jsou citlivou oblastí mezilidských vztahů v období dospívání vztahy k opačnému pohlaví. Adolescenti do milostného vztahu vkládají své naděje a zidealizované touhy. Nadměrná a nereálná očekávání bývají pak často příčinou bolestivých zklamání a následných rozchodů. Neúspěchy v lásce či navázat partnerský vztah mohou vést k pocitům nejistoty a méněcennosti u dospívajícího. Partnerské problémy se v průzkumu (Macek 2003, str. 103) každodenních starostí adolescentů objevily u jedné třetiny dotázaných.

V nich se partneři ujišťují o vlastní ceně a přitažlivosti. Tyto pocity jsou velmi intenzivní a mohou kompenzovat neúspěchy nebo pocity méněcennosti v jiných oblastech. Zhroucení vztahu se v tomto případě odráží na sebehodnocení, se kterým se adolescent jen velmi obtížně vyrovnává. Slaměník 2001, str. 68-69). Nároky dospívajících na hodnotu lásky a přátelství bývají značné, touží v nich po dokonalosti, opravdovosti a velikosti citu, proto bývají rozčarováni, když zjistí, že jejich cit není opětován nebo, že vyprchá. Ukázalo se, že v partnerských i vrstevnických vztazích se trápí spíše dívky než chlapce (Kraus 2006, str. 96).

3. Sociální opora

Sociální opora je chápána jako jeden z nejdůležitějších pozitivních faktorů moderujících nepříznivý vliv různých negativních životních situací na psychický i fyzický stav člověka, na jeho pohodu a kvalitu života (Kraus 2006).

Definice sociální opory je mnoho ale nevyskytuje se jednotné pojetí. Často je zaměřována ze sociální podporou (finanční). Křivohlavý (1999) definuje sociální oporu jako *pomoc, která je poskytována druhými lidmi danému člověku, nacházejícímu se v zátěžové situaci. Obecně jde o činnost, která tomuto člověku jeho zátěžovou situaci určitým způsobem ulehčuje.*

Období adolescence, jak jsem již popsala v první kapitole, je náchylné ke zvýšené emocionalitě, k prožívání depresivních stavů, střídání nálad, zhoršení školních výsledků či docházky, k delikventnímu chování a jednání. Je tedy logické, že právě v tuto dobu je sociální opora velmi důležitá a přínosná. Je prokázáno, že adolescenti, kterým nebyla opora nabídnuta, nenalezli ji ve svém blízkém okolí, mají i v dospělosti problémy s depresemi, špatnými náladami a těžce (někdy vůbec) nezvládají stres a konfliktní situace neumí řešit.

Přesto, že literatura se zmiňuje převážně o výhodách a pozitivních účincích sociální opory, existuje i *odvrácená tvář*. Sociální opora nemusí mít na jedince vždy jen příznivý vliv. Interpersonální vztahy mohou na straně jedné přinášet podporu v zátěžových situacích a těžkých chvílích ale také mohou příjemce (adresáta pomoci) vyčerpávat, obtěžovat i zatěžovat a to v případě, že si tento pomoc nevyžádal. Jedná se o situace, kdy poskytovaná sociální opora vytváří závislost a nebo neumožňuje či ztěžuje řešení daného konfliktu. Může být chápána jako nadměrná, nepotřebná, přeceněná, neulehčující situaci nebo je nabízena jedincem o jehož pomoc příjemce nestojí (volně Mareš 2003).

V problematice vztahů může jít například o situaci, kdy se adolescent rozejde s partnerem a pomáhající, ve snaze ulehčit opuštěnému jedinci situaci, začne nevhodně pomlouvat, negativně hodnotit bývalého partnera, situaci zlehčují, vidí vinu na straně opouštějícího, aniž by jedince vyslechli a nechali ho vypovídat se ze smutku. Situaci banalizují. Pocity i pohled jedince na samotnou situaci však může být a mnohdy je úplně jiný.

Sociální opora má dvě *podoby*. Jedinec si různými způsoby „říká“ o pomoc svému okolí. Cítí, že danou situací sám nezvládne, že mu síly nestačí – hledá pomoc, potřebuje pomoc a že by ji přivítal – *vyhledávaná opora*. Ne vždy se mu však pomoci skutečně dostane. Jedinec, který se však ocitl v zátěžové situaci, ovšem z celého „proudu“ pomoci zaregistruje, subjektivně vnímá jenom část – *vnímaná opora* Kraus (2006), Mareš (2002).

Lze rozlišit *dva přístupy* k výzkumu sociální opory. *První* vychází ze sociologického paradigmatu sociální směny a je založen především na sociálních interakcích a studiu jejího pozitivního a negativního ovlivňování. *Druhý* přístup je sociologicko-medicínský. Tento chápe oporu jeho tlumení negativních důsledků pro zdraví. V obou případech tento badatelský přístup staví na předpokladu, že sociální opora pomáhá všem lidem, nejen těm, kteří se ocitli v zátěžové situaci a kteří prožívají distres. Sociální opora zde působí přímo a vyvolává přímý efekt (Šolcová, Kebza, 1999).

Teoreticky je možné rozlišit dva základní modely *účinku* sociální opory. Podle tzv. nárazníkového modelu působí sociální opora příznivě v situacích, kdy je člověk bezprostředně vystaven působení stresu (zejména dlouhodobého), neboť zmenšuje negativní důsledky distresu. Zde se mluví o tlumícím efektu sociální opory. U tzv. modelu *hlavního účinku* se předpokládá, že sociální opora působí protektivně vždy, tedy i mimo situace přímého působení stresu. Sociální opora podle tohoto názoru působí přímo a vyvolává přímý hlavní efekt (Kraus 2006).

J. House (1981, cit. dle Šolcová, Kebza 1999) rozlišuje čtyři složky obsahu sociální opory.

- *emocionální* – poskytování důležitých emocí jako je láska, náklonnost, empatie. Emocionální opora obsahuje možnost povídat si z blízkým člověkem, svěřovat se, možnost být vyslechnut a pochopen. Součástí této složky je také nabídnutá pomoc, podpora, řešení problému. Podělit se o starosti, sdílená zkušenost je snáze stravitelná.
- *hodnotící* – zahrnuje v sobě hodnocení a vyhodnocení situace, možnost zpětné vazby. Potřebujeme člověka, který nám řekne pravdu do očí.
- *informační* – je důležitá pro zprostředkování rad, informací, jež nám pomáhají vyrovnat se s osobními problémy (víme o někom, kdo nám může zprostředkovat informaci, kterou nemáme).
- *instrumentální* – praktický druh opory, hmotná či materiální pomoc.

Zdroje sociální opory jsou součástí systému sociálních vztahů. Hlavním zdrojem je sociální síť. Tato je hodnocena co do frekvence vztahů mezi blízkými osobami, příbuznými, aj. a co do velikosti sociální sítě (kvantita vztahů). Osoby, které poskytují sociální oporu (Šolcová, Kebza 1999) jsou :

- z rodiny a přátel (nejbližší členové osobní sociální sítě),
 - z osob, které se výrazně podobají svými charakteristikami (pohlaví, věk),
 - z osob, které jsou obeznalé s příslušným stresorem a jeho situačním kontextem.
- Jednotlivými zdroji se budu zabývat v následujících podkapitolách.

3.1. Sociální opora v rodině

Pro děti a dospívající jsou nejdůležitější vztahy uvnitř rodiny, zejména citová vazba na rodiče. Výzkumy v této oblasti naznačují, že podoba citové vazby nepůsobí jen v dětství ale následně i v dospívání ale má své závažné dosahy v dospělosti a může se předávat dalším generacím (Mareš 2007).

V batolecím období je potřebné takové rodičovské chování, které umožňuje dítěti vytvořit bezpečné hranice, pomáhá strukturovat jeho zkušenost a vytváří podmínky pro rozvoj autonomie. Rodiče musí zacházet s projevy vzduchu, hrdoosti, musí respektovat rozvíjející se sebevědomí, nesmí dítě ponižovat. U mladších dětí působí rodiče jako osoby, které dítě ochraňují před riziky, jichž si dítě ani nemusí být vědomo (pád z výšky, opaření se). Nejde však o protektivní funkci. Jak ukazují výzkumy sociální opory, zastávají rodiče (a často též sourozenci) také další funkci: tlumí dopad negativních událostí na dítě, působí jako pomyslný „polštář“. To je důležité pro další vyrovnávání se s nebezpečnou událostí.

V předškolním období mají pro dítě největší význam rodiče jako pár. Výchova dítěte je ztížena, když jde o extrémní nesoulad mezi rodiči nebo když o dítě pečují jen rodič (obvykle matka), jež musí zvládat více výchovných funkcí najednou. V tomto věku je důležité, aby se dyadické vazby dítěte z dřívějšího období rozšířily na další pozitivní vztahy s více osobami najednou (otec, matka, sourozenci).

Ve školním období musí být rodiče schopni dítěti pomáhat se školou, akceptovat vztahy s vrstevníky, přijmout případné realistické možnosti dítěte v oblasti výkonu.

Adolescence je výraznou změnou ve vztazích rodiče a dětí (popsáno výše). Pro rodiče bývá obtížné přizpůsobit se změnám dospívajícího dítěte a vycházet vstříc jeho potřebám. Rodiče někdy bolestně prožívají odpoutávání se dítěte a jeho separačním

snahám brání, jindy zase nadměrně a předčasně separaci podporují. Hodně záleží na průběhu vlastní adolescence rodičů a způsobu, jakým řešil rodič v době své adolescence vztahy se svými rodiči (Hort, 2000, str. 40).

Má-li být rodič pro jedince oporou, musí se vyznačovat určitými životními zkušenostmi (včetně zkušeností se zvládáním traumatických situací), jakož i osobními vlastnostmi.

Negativní vlastnosti, které komplikují situaci a které jsou považovány za nevhodné a ztěžující sociální oporu (Mareš 2007; cit. dle Pomerantzová, Eatonová, 2001) :

- nejistota matky, zda její dítě je schopno vyrovnat se s náročnými požadavky
- anticipování toho, že dítě zřejmě selže
- nepříznivé atribučování příčin možného neúspěch jedince
- nevhodný způsob kontroly a řízení psychického vývoje (verbální donucování, podceňování či ignorování dospívajícího).

U rodičů také hraje významnou roli jejich netrpělivost či dokonce hostilita vůči dítěti – negativní zpevnování negativních výkonů, projevy rodičovského vzteku či odmítání dítěte. Právě tyto rodiče si pravděpodobně nevšimnou, že jejich dítě vůbec nějaké trauma prožívá (pokud u toho jsou) anebo se jim potomek s prožívaným traumatem vůbec nesusvěří (pokud u toho nejsou) Mareš (2007).

Dále Mareš (2007) uvádí dle Akena (1994) příznivé charakteristiky rodičů – poskytovatelů sociální opory:

- citlivá odpovědnost (sensitive responsibility)
- empatičnost
- kvalitu pokynů a doporučení dávaných dítěti
- způsob vnějšího řízení nebo společného řízení dětské činnosti (regulation or coregulation)
- projevení respektu k individualitě, autonomii a nezávislosti

Autonomní opora v tomto případě znamená připravenost poskytovatele opory podívat se na problém z hlediska příjemce a uvědomit si jeho pocity, vžívá se do jeho starostí a nesnaží se jej kontrolovat a řídit.

Byly uvedeny osobnostní zvláštnosti rodičů – poskytovatelů sociální opory. Rodiče však také fungují jako vzor – ukazují jak se vyrovnávat se zátěží, jaké metody

a strategie používat. Je tedy špatné, když rodiče před svým dítětem reagují maladaptivně na svůj či jeho problém. Jedinec se totiž učí nejen nápodobou a pozorováním ale může ztratit jistotu, když zjistí, že ani rodič nedokáže vzdorovat nepříznivým událostem či reaguje neadekvátně (Mareš 2007 volně).

Mareš dále ve své publikaci uvádí, že při poskytování sociální opory svému potoku je vhodné rozlišit fungování rodiny a podobu vzájemných vztahů v rodině ve dvou rovinách. Jednak je to období, kdy se nic zvláštního neděje, kdy život běží normálně a pak v období, kdy potomek zažívá trauma a snaží se s ním vyrovnat.

V prvním případě rodina funguje tak, jak je zvyklá, každý ví, jak se zachová jiný člen rodiny, vztahy jsou ustálené, sociální role rozdělené.

V druhém případě problém jedince obvykle zasahuje celou rodinu, nikoli jen aktéra. Vzrůstá napětí, objevují se náznaky konfliktů, začíná se hledat „viník“ události. Trvá-li tato situace dlouho, pak se vyčerpávají psychické rezervy a ti, kdož mají být oporou, začnou sami potřebovat sociální oporu.

Kdo čte tuto práci od začátku, ví, že jsme již popsali a snad i pochopili, kdo je adolescent, jaké jsou jeho životní problémy, kde se nejčastěji vyskytují a jiné, jistě cenné, údaje. Ale jak vlastně probíhá a jak jedinec zpracovává traumatické zážitky?

Traumatické události samotné a okolnosti, za kterých se udály, vyvolávají u dětí a dospívajících především silné emoce. Rozumové zhodnocení události se dostavuje teprve s určitým časovým odstupem.

Zpočátku mohou mít kognitivní procesy charakter vtíravých myšlenek. Jedinec se v duchu vrací k prožitým událostem, obírá se jimi. Tyto neodbytné myšlenky, jímž nedokáže zabránit, jsou provázeny nepříjemnými skličujícími pocity. Jedinec si uvědomuje, že něco přijatelného skončilo, že se mu změnil svět. Někdy má dokonce pocit, že se mu svět zhroutil, obrací se do minulosti, přítomnost je mu nepříjemná, budoucnost je nejasná nepředstavitelná. Právě v této chvíli se otevírá prostor pro citlivou pomoc a sociální oporu ze strany jeho nejbližších ale i profesionálů.

Teprve později nastupují pocity jiné, nadějnější typ kognitivních procesů – opětovné promýšlení. Jedinec je již klidnější, rozváznější a snaží se dobrat toho, co se vlastně stalo a promyslet to z jiného úhlu. Toto přemýšlení již není zraňující, ale naopak se snaží jedince vyvézt z beznaděje, ozdravit jeho pohled na svět, mobilizovat síly. Mareš (2007) zde cituje odborníky, např. Janoff-Bulmanová, (2006) mluví o tom, že promýšlení má funkci *reparující* (napravuje škody), *restrukturující* (opravuje stávající

strukturu jedincova pojetí sebe sama, lidí a světa), nebo *rekonstruuující* (na troskách dosavadního pojetí staví nové, funkčnější).

Jiní odborníci (např. Calhou a Tedeschi cituje Mareš, 2007) zdůrazňují, že promýšlející procesy musí obsahovat srozumitelnost. Ten, kdo traumatickou situaci přežil, se snaží dobrat toho, co se skutečně stalo, porozumět tomu. Se vzrůstajícím porozuměním stoupá i pravděpodobnost zvládnutelnosti. U jedince se dostavuje pocit, že je možné se s danou situací vyrovnat, promýšlí zda stačí na nové úkoly, popřípadě, kde nalezne pomoc či oporu.

Existuje ještě třetí hodnocení, třetí aspekt kognitivní zangažovanosti na řešení problému Mareš (2007) neprobíhá ani při nástupu stresu ani v průběhu prožívání samotného problému ale až po delším čase. Jeho výsledkem je nalezení smysluplnosti traumatu. Kromě negativních stránek během prožívání traumatu, či těsně po něm, objevuje i stránky pozitivní (souvisí s odolností, která byla zpracována v předchozí kapitole). Uvědomuje si, že pod tlakem nutnosti, se stal jiným, silnějším a odolnějším. Stává se více odpovědnější, více si váží života, je citlivější k problémům jiných lidí a často umí poskytnou sociální oporu druhým.

V této části kapitoly byly životní problémy zvládnuty, v některých případech i s pozitivními důsledky. Opačné případy (neposkytnutí či nenalezení pomoci) bude zpracováno v následující kapitole.

A obráceně?

Přestože se dospívající chovají vzpurně, potřebují citové zázemí svých rodičů. Znalost rodičů o tom, co se odehrává uvnitř jejich dospívajícího dítěte, pomáhá najít způsob tolerance k jeho „netolerovatelnému“ chování. Existují principy, které pokud rodiče uplatní, rozhodně dospívajícím pomohou překlenout toto nesnadné období.

Rodiče by se měli stát přáteli svých dětí, nejlepším způsobem je pěstovat přátelství již od dětství. Dospívající možná nepřijme radu od matky nebo od otce, ale přijme ji od přítele. Rodiče by si měli uvědomit, že dospívající nevyhledává rozhovor s dospělými. Proto je na nich, aby se snažili přiblížit k jejich dospívajícímu dítěti a pokusili se proniknout do jeho světa. Největší chybou je však jednat s dospívajícím jako s dítětem. Dospívající by měl mít při plnění úkolů pocit odpovědnosti, ale i důvěry ze strany rodičů. Rodiče musí své dítě usměrňovat. Podporou sebeovládání dospívajících a jejich zralého chování spolu s dodržováním uvedených principů v přístupu rodičů je možno předejít či zmírnit společensky nepřijatelné či násilnické chování, ke kterému mnohdy dochází v důsledku výkyvů nálad dospívajících.

3.2. Sociální opora ve škole

Škola je po rodině druhý nejvýznamnější socializační činitel a instituce, která ovlivňuje osobnost, vztahy a běžnou každodenní zkušenost dospívajících Macek (1999).

O sociální opoře se předpokládá, že usnadňuje jedinci zvládnutí zátěže a chrání jedince před negativními účinky stresu. Má tlumící efekt a přímý efekt, působí stále, nejen ve svízelných situacích. Sociální opora ve školském zařízení, nezahrnuje žádost žáka ale pomoc (resp. opora) se předpokládá.

Druhy školní opory:

- emocionální (empatie, např. úsměv)
- kognitivní (poskytování informací, rad, doučování)
- materiální (praktická, finanční, např. nabídnutí svačiny, když druhý nemá atd.)

Sociální opora ve škole má několik podob. Míním zde především dospělé jedince, pedagogy či jiné zaměstnance. Podoba školy i školství se opravdu mění a nelze říci, že k lepšímu. A to jak v oblasti vědomostní tak i v oblasti společenské a sociální.

Nově vznikající školy střední, odborné a SOU nerozšiřují příliš nabídku co do oborů ale jako by byly určeny pro žáky finančně zajištěné s problémovým chováním.

Stává se běžnou záležitostí, když dospívající neprospívá na střední škole, přestoupí na SOU a v případě dalšího neúspěchu přestupuje často na učiliště soukromé. také žáci, kteří ukončují povinnou školní docházku, v případě špatného prospěchu či chování se hlásí přímo na tyto soukromé instituce.

Tím nechci práci pedagogů na soukromých školách snižovat ale naopak. Jen chci naznačit, že je velmi těžké, navázat s žáky užší kontakt. Pokud dospívající dítě / žák či student zvládá výuku s dobrými výsledky a řádnou školní docházkou, jsou rodiče i učitelé spokojeni.

Pokud je však dospívání spojeno se školními neúspěchy, a škola je dle Krause (2007) tradičně považována za nejfrekventovanější oblast běžných starostí a problémů adolescentní mládeže, což dokazují i mnohé výzkumy, bývá škola nucena učinit některá opatření. Zde často nastává problém s rodiči. Ti jsou většinou natolik zaměstnání, že situaci většinou řeší přestupem na jinou školu (čímž adolescent vyhrává a následně se dle toho chová). Bohužel se málokdy stane, že rodiče začnou se školou spolupracovat,

svádí vinu na netolerantnost učitelů a snižují tak jejich autoritu. Těžko pak nějaký student požádá o pomoc člověka, který nemá respekt.

Komunikace s dospívající mládeží je sama o sobě komplikovaná, neradi přijímají rady dospělých (stále je někdo poučuje), neradi se svěřují a jejich chování je často výstřední, provokativní, mnohdy i nepřátelské.

Jak často žádají o pomoc pedagoga, bude předmětem empirické části. Jaký má pedagog přehled o problémech svého studenta bylo již šetření provedeno. Na slovenských středních školách vyplynulo, že z hlediska výskytu problémů žáků, předpokládal učitel maximálně jeden problém u žáka, avšak většina žáků uvedla minimálně pět problémů dalších Kraus (2007).

Z jiného šetření vyplynulo, že více než polovina dotázaných potřebuje někoho, kdo jim s řešením problémů pomůže, ale více než 60 % respondentů uvedlo, že by se zdráhali hovořit o svých problémech s učitelkou či učitelem, cituje Kraus (2007).

Macek (1995) říká, že čeští adolescenti nevnímají svoje učitele jako naslouchající partnery. Nevidí v nich vstřícné a otevřené osoby, které respektují jejich názory. Stále platí, že učitelé vnímají studenty spíše jako podřízené než jako možné partnery pro dialog. Současně tito respondenti nehodnotí sami sebe v roli studenta příliš pozitivně.

Situace však není tak jednoduchá. Ti učitelé, kteří se v problémech svého studenta někdy angažovali, vědí, že jim tato aktivita může přivodit řadu jiných problémů.

Někdy je třeba případ oznámit rodičům, řediteli, orgánům péče o dítě apod. Pokud žádá dítě o další pomoc pouze učitele, musí učitel zvážit závažnost situace a také zda je to v jeho kompetenci. S krizemi se mohou učitelé setkat také u dospívajících, kteří v tomto období snadno koketují s náboženským (filozofickým) vzplanutím či dokonce se smrtí. Konzultace s dospívajícími proto vyžaduje zvláštní ostražitost, pochopení a trpělivost, i když může být učitel postojí pubescentů a adolescentů udiven či popuzen, neměl by na to pohlížet méně vážně. Od vlastních názorů typu: „ty s tím rozchodem nadělaš, takových kluků ještě v životě bude!“ by se měl pomáhající oprostít.

Situace, která si žádá rychlé a neodkladné řešení, mnohdy bez ohledu na původní objednávku žáka (případy, kdy je ohroženo psychické či fyzické zdraví jedince, či někoho z okolí).

Pojem krize je subjektivní – každý si v průběhu života vytváří strategie zvládání zátěžových situací, každý je zvládá rozdílně: svépomocí (pláčem, vztekem, změna prostředí, lázně, sport, únik do denního snění, do nemoci. Dospívající v krizi je velmi přístupný změně – efektivita pomáhání se zvyšuje, proto i laická pomoc může být

velmi účinná. Úkolem učitele, jako vyškoleného laika je uklidnit jedince v krizi, stabilizovat jeho stav a snížit nebezpečí a také vyhledat odbornou pomoc. Každý laik může pomoci následujícími způsoby:

- trpělivě vyslechnout
- dát najevo porozumění jeho trápení
- dopřát prostor pro odeznění emocí (netlumit jeho pláč)
- ptát se na jeho představu o formě pomoci nebo jeho jiné aktuální potřeby.

3.3. Sociální opora u vrstevníků

Vedle rodiny a školy patří vrstevnické vztahy mezi tři základní činitele socializace jedince.

Jedna z mnoha definicí sociální opory říká, že sociální opora se rovná pomoc, která je poskytována druhými lidmi člověku, který se nachází v zátěžové situaci. Obecně jde o činnost, která člověku v tísní jeho zátěžovou situaci určitým způsobem ulehčuje Kraus volně (2007), citováno dle (Křivohlavý 2001, str. 94).

V podstatě ji lze brát jako existenci či blízkost osob, které k nám mají vztah, mají o nás starost, mají nás rády. Pozitivní sociální vazby nejenže zvyšují odolnost vůči stresu, ale jsou i motivací a zkušeností pro zvládání problémů jiných.

Problém je však v tom, že roli pomocníka, rádce, tedy sociální opory, nezajímá ani rodina ani výchovní pracovníci (jak vyplývá z mnoha různých šetření) ale přátelé a vrstevnické skupiny, které i v posledních výzkumech zaujaly právě první místo. A to není vůbec dobrá situace, když uvážíme, že se jedná o jedince ve stejném, či přibližně stejném, věku. Jiné dospívající, bez potřebné zmiňované sociální zralosti, životních zkušeností, patřičného životního nadhledu, velmi často party přímo závadové s problémovým či rizikovým chováním, spojeným nezářídka s patologickými jevy a delikvencí.

Dobrá situace by mohla nastat, pokud by žadateli o oporu stačila pouze samotná existence jiného vrstevníka, bez doprovodných a většinou velmi špatných rad a návodů.

V partě vrstevníků jsou totiž pod silným tlakem a názory a hodnoty, které obhajují, někdy neodpovídají jejich vlastnímu přesvědčení, ale jsou mnohdy výsledkem vlivu této skupiny. Proto pociťují nejistotu a potřebují podporu lidí, kteří je mají rádi a pomohou jim toto vědomí znovu získat. Což je opět rodina.

Kdy je vliv vrstevníků silný?

- 1) Dysfunkční rodina
- 2) Chybí žádoucí modely chování
- 3) Tlak skupiny
- 4) Vyšší konformity jedince

ad.1) popsáno v podkapitole 3.1.

ad.2) zde je myšleno „vzory“ žádoucího chování, existence modelu, příkladu následování.

ad.3) tlak skupiny – aktivní (povzbuzování, nucení), pasivní (normy skupiny). Tento vrstevnický tlak je někdy nahrazován vyžadovanou konformitou se zájmy skupiny.

ad.4) vrstevnická konformita je výrazem sociálního aspektu identity a může se v adolescenci oddělit od osobní identity, která je z rodiny Macek (1995). Chování adolescentů může být proto konformní i vůči vrstevníkům i vůči rodičům a přitom být v rozporu.

Do této kategorie sociální opory patří i kategorie další a to je partner. Z pohledu respondentů se jedná o víc než je pouhé kamarádství. Ovšem z hlediska podstaty problému se věc nemění, protože onen partner většinou patří do stejného okruhu lidí, čímž se rizikové chování rozšiřuje o předčasný pohlavní život a následky z toho plynoucí. Pokud partner ale přichází z prostředí jiného – můžeme jen blahopřát.

Další nezanedbatelnou formou (obzvláště pro adolescenty) poskytování sociální opory v oblasti vrstevnických vztahů je internet. Obzvláště ti, kteří mají problémy s navazováním vztahů nebo ti, na které rodiče alespoň částečně dohlížejí, využívají stále více tuto formu komunikace. Ukazuje se, že bezpečí a anonymita virtuálního prostředí pomáhá části adolescentů překonat nespělost a obavy při seznamování, které pociťují v reálném životě. Tito adolescenti se na internetu častěji seznamují s potenciálními partnery i přáteli. Virtuální svět pomáhá naplnit potřeby a vývojové úkoly adolescentů ve vztahové a sociální oblasti.

V teoretickém kontextu teorie problémového chování formulované R. Jessorem byla testována řada hypotéz o vztazích mezi některými aspekty syndromu problémového chování a prožívanou sociální oporou rodičů a vrstevníků a mírou problémového chování vrstevníků. Výzkum na vzorku 473 českých adolescentů ukázal, že sociální opora od rodičů působí jako slabý, ale konzistentní ochranný faktor. problémové chování vrstevníků je mírným rizikovým faktorem. Sociální opora od vrstevníků je nejednoznačná; působí jako ochranný faktor v případě agresivního

chování, ale jako rizikový faktor v případě školních problémů, odmítání autority a zneužívání návykových látek. Efekt interakce sociální opory od vrstevníků a problémové chování vrstevníků je zřejmý zvláště u zneužívání návykových látek, vandalismu a agresivního chování Širůček a kol. (2007).

3.4. Institucionální opora

Octne-li se mladý člověk v nesnázích, provede-li něco nebo se dostane do konfliktní situace, bude patrně potřebovat, aby mu někdo pomohl s řadou praktických problémů, ale hlavně potřebuje, aby mu někdo pomohl pochopit jeho samého a jeho vztah k ostatním lidem a institucím - potřebuje, aby mu někdo pomohl vyznat se sám v sobě. Octl se v krizi při formulování vlastní osobnosti - potřebuje především pochopit, jaký ve skutečnosti je, co vlastně chce, a potřebuje dospět k inteligentnímu rozhodnutí jak se zachovat a kterou z možných alternativ si vybrat. Takový mladý člověk potřebuje pomoc odborníka.

Labáth (2001) uvádí, že některé země, např. Německo přecházejí na sociálně-komunální model, při kterém se problémy odborně řeší na úrovni reálných vazeb jedince v přirozené komunitě sousedů, přátel, známých a rodiny. V sebeuplatnění klientovi pomáhá přirozená společnost, sociální pracovník má úlohu zmírňování (konziliace) a zprostředkování (mediace) pozitivního vztahu nebo řešení.

V zahraničí je překvapující množství státních i nestátních, úzce specializovaných i integrujících forem pomoci, od práce přímo na ulici, v rodině až po uzavřené instituce, pěstounskou péči, specializované programy po návratu z ústavní péče, a množství jiných. Všeobecně jsou členěny na terénní, ambulantní, semirezidenční (denní) a rezidenční (ústavní) péči.

Těžiště práce s mládeží u nás spočívá ve víceúrovňovém modelu péče. Depistáž – vyhledávání ohrožených jedinců, jejich signalizace, první kontakt v přirozeném sociálním prostředí spadá do kompetence sociálních kurátorů. Problémy v terénu řeší terénní sociální pracovníci (street social work). Vznikají nová denní i pobytová zařízení.

Nestátní subjekty se vyskytují v menší míře. Ambulantní pomoc se realizuje především ve sféře psychologického poradenství, příkladem mohou být poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy (s aplikací poradenské psychologie, dětské klinické psychologie, psychoterapie a rodinné terapie).

Preventivní a poradenská činnost je obsažena v Hlavě 1 zákona č. 359/1999 Sb.,

o sociálně právní ochraně dětí, který je zásadní právní normou, obsahující potřebné nástroje k účinné ochraně a prevenci dětí a mládeže před ohrožením jejich zdraví a příznivého vývoje a v zájmu dětí. Využití volna formou kvalitních volnočasových aktivit a radost ze seberealizace v práci je nejlepší prevencí přemíry stresu nebo naopak nedostatku stresu (nudy), nejen pro dospívající mládež, ale pro každého člověka. Základní pravidla prevence stresu jsou všeobecně známá. Rezervy nacházíme především v úpravě životního stylu. Důležité je jednak umět vyhodnotit intenzitu stresu, na druhé straně se musíme snažit omezit vznik stresových situací na minimum získáním sebedůvěry, vnitřního klidu, omezením stresu v osobních vztazích.

Existuje celá řada institucí, které se danými problémy zabývají. V méně závažných případech mohou jedinci s rodinnými příslušníky navštěvovat pedagogicko - psychologické poradny, k dispozici jsou rodičům i dětem také poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy. Pro ohrožené děti a mládež je ve větších městech možné najít pomoc i u některých občanských sdružení, obecně prospěšných organizací apod., které poskytují služby např. v rámci nízkoprahových zařízení a terapeutických komunit.

Linky důvěry a krizová centra účinně pomáhají dospívajícím při řešení krizí, v situacích, které jedinec nezvládá, neumí je řešit a nenachází ani oporu v okolí. Linky důvěry často reagují na podněty v souvislosti s krizí sexuálního vývoje dospívajících. Dospívající se pokouší sdělit v čem je bezradný, co skutečně cítí a anonymita linky mu k tomu poskytuje dostatek bezpečí. Linky důvěry také reagují na podněty související s krizí tělesnosti (týká se změn vzhledu a těla dospívajících), s krizí sebeúcty (tu provázejí zraňující prožitky a pocit ohrožení vlastní sebeúcty), ale pomáhají i při suicidální krizi dospívajících. Na zmíněných pracovištích pracují odborníci speciálně vyškolení na krizovou intervenci.

Systematickou práci s mladou populací v České republice nabízejí převážně *nízkoprahové kluby*. Pojem nízkoprahovost obvykle znamená, že poskytovatel služby, v našem případě je jedná především o péči, pomoc a intervenci, organizuje a uspořádá službu tak, aby byla umožněna její maximální přístupnost a fyzická dostupnost (Klíma 2004). NZDM tedy realizují nabízené služby právě tak, aby byla umožněna maximální přístupnost. Snahou je odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb.

Služba je určena dětem a mládeži, které se ocitly v obtížné životní situaci nebo jsou jí ohroženy. Dále je určena těm, kteří nemají chuť k vyhledání standardní formy institucionalizované pomoci a péče. Jde zde o navazování kontaktu, poskytování informací, odbornou pomoc, podporu a vytváření podmínek pro sociální začlenění, případně o pozitivní změnu v způsobu života. Jedná se o stacionární formu sociální služby nízkoprahového charakteru. Cílem je minimalizovat možná rizika související s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci. (Herzog, 2004)

Herzog (2003) také uvádí, že NZDM jsou zařízeními s nízkoprahovým režimem, což znamená, že poskytují veřejně prospěšné služby zaměřené na cílovou skupinu neorganizovaných dětí a mládeže formami kontaktní práce, sociální pomoci a psychosociální podpory, které jsou kombinovány s nabídkou volnočasových aktivit.

Nízkoprahové kluby jsou v převážné většině případů nestátními neziskovými organizacemi, které se věnují práci s mládeží v jejím volném čase a tím se snaží předcházet sociopatologickým jevům.

V rámci dané lokality se nízkoprahové kluby specializují a zaměřují na stanovenou cílovou skupinu a to samozřejmě s ohledem na vlastní možnosti.

Na závěr této kapitoly bych chtěla podotknout, že hledání, nalézání, poskytování či neposkytování sociální opory bude předmětem empirické části práce.

4. Střediska výchovné péče

V předchozí kapitole jsem se věnovala teoretickému hledání či nalézání sociální opory v různých formách, institucích u svých blízkých, vrstevníků, ve škole. Nyní se chci věnovat tomuto problému z jiné stránky. Co se stane, když dospívající nemá nikoho, kdo by mu adekvátně pomohl, poradil nebo co když ten oslovený „někdo“ buď sám neví, nejeví zájem, bagatelizuje problém, nemá zájem řešit problémy někoho jiného (mnohdy vlastního dítěte) nebo by zasáhnout chtěl, ale jeho sociální inteligence k tomu nestačí...

Podobně, jako adolescent nemá lehký úkol dospět, čeká na dospělé úkol přijmout dospívající do svého světa a vytvářet jim podmínky a zázemí. Jsou to úkoly jak pro rodiče, školu, tak i společnost. Ve stresových a krizových situacích by se adolescenti neměli bránit využití služeb psychosociální sítě. Za pomoci odborníků – psychologů, speciálních pedagogů a sociálních pracovníků by pak dospívající měli snadněji zvládnout stresové situace ve svém životě.

Tuto kapitolu budu věnovat mládeži, která se vlastním přičiněním či jiným, na vlastní žádost či žádost školy, rodičů, pracovníků pedagogicko-psychologických poraden nebo na žádost kurátorů pro mládež, octla dočasně v roli klienta SVP.

První střediska u nás začala vznikat od roku 1992 (šest středisek). SVP Brno Veslařská vzniklo v roce 1996. Aktuálně (aktualizace provedena 7.7.2008) je v ČR evidováno 46 středisek, z nichž pouze 15 je s internátním provozem. Ostatní střediska fungují v oblasti poradenské činnosti v ambulantním provozu. Jedno středisko (v Brně) pracuje jako soukromé zařízení, zbytek jsou státními organizacemi a téměř vždy jsou součástí diagnostických ústavů. Několik středisek má specifické působení, tj. přijímá i klienty se různými druhy závislosti (alkohol, drogy, gamblerství).

Odborná práce středisek zahrnuje prvky sociálně pedagogické péče a terapie, má pomoci jedinci a jeho rodině při řešení náročných životních situací.

4.1. Středisko výchovné péče Brno

Středisko výchovné péče v Brně, ve Veslařské ulici, jehož zřizovatelem je MŠMT, je součástí Diagnostického ústavu pro mládež na Veslařské ulici ale sídlí v samostatné budově a má specifický program.

Poskytujeme preventivně výchovnou (výchovně vzdělávací) a podpůrnou péči dětem a mládeži. Jsme tu pro ty, kteří se rozhodli řešit své problémy. Důležitý je pro nás kontakt s rodinou a školním prostředím klienta. Služby v SVP zajišťují psychologové, speciální pedagog - etoped, učitelé, sociální pracovníce a odborní vychovatelé. SVP má část ambulantní a internátní. Pobyt v internátní části je osmitýdenní a je realizován na základě smlouvy mezi SVP, klientem a jeho zákonným zástupcem.

Základem péče je pomoc dětem a mládeži, kteří nemají nařízenou ústavní výchovu. Středisko poskytuje pomoc těm, kteří se nacházejí v pro ně obtížných životních situacích a řeší je způsoby, které je poškozují. Jedná se například o útěky z domova, záškoláctví, experimentování s drogami, počátek trestné činnosti apod.

Pobyt v internátním oddělení střediska je dobrovolný, klienti mohou být přijati pouze s jejich souhlasem a souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců. Předchází mu ambulantní setkání a na základě podrobných informací a motivace dochází k realizaci písemné dohody se zákonným zástupcem nezletilého klienta nebo s klientem starším osmnácti let. Poté může být klient přijat k dvouměsíčnímu pobytu ve středisku.

Nejoptimálnější věkové rozmezí pro přijetí k pobytu je od druhého stupně základní školy. Středisko je koedukované, pobyt se osvědčil i pro žáky učilišť a studenty středních škol. Ve středisku je zajištěno pokračování ve výuce, spolupracuje se školami a učilišti, které pro své žáky zpracovávají individuální studijní plány do všech předmětů na dobu dvou měsíců. V průběhu pobytu se realizuje u většiny klientů návštěva v kmenové škole, která je dobrým motivačním prvkem ve výuce. Formou konzultace jsou prověřeny nabyté vědomosti, školám je po ukončení pobytu zasláno hodnocení i se získanými výsledky. Při intenzivním individuálním přístupu ve škole střediska jsou dlouhodobě konstatována zlepšení v jednotlivých předmětech, u některých klientů proběhla úspěšně i komisní přezkoušení.

Středisko poskytuje také služby diagnostické. U každého klienta je realizováno komplexní psychologické a speciálně pedagogické vyšetření. Na počátku pobytu klienta

s ním středisko zpracuje individuální výchovný plán, se kterým jsou seznámeni zákonní zástupci.

Ve středisku procházejí klienti individuálními, skupinovými i rodinnými terapiemi. Věnují se i mnoha zájmovým činnostem. Ze sportů je to cyklistika, bruslení, lyžování, plavání, míčové hry. Klienti využívají i umělecký ateliér, kde modelují, kreslí a učí se další výtvarné techniky.

Rodiče přicházejí v návštěvních dnech na rodičovské skupiny a individuální konzultace, při ukončení pobytu je nabídnuta možnost pokračovat v ambulantní péči ve středisku. Také jsou vypracována domácí pravidla¹, dle kterých se řídí jak klienti tak především rodiče. Míra úspěšnosti pobytu se odvíjí od důslednosti dodržování těchto pravidel, která jsou šita na míru, dle požadavků rodičů a přání jejich potomka.

Poradenská činnost je další náplní SVP. Je možno poskytnout intervenci telefonickou, i osobní při ambulantní návštěvě. Dostavit se mohou rodiče, učitelé a samy děti i anonymně. Středisko spolupracuje jak se školami, tak s orgány sociálně právní ochrany dětí, dětskými lékaři a dalšími specializovanými pracovišti.

Typy problémů, se kterými se nejčastěji setkáváme

- neudržitelný a rizikový způsob života
- experimenty s alkoholem a dalšími drogami
- náročné a obtížné životní situace
- problematika rodinného prostředí (komunikace, vztahy, rodinné soužití)
- školní problematika (absence, prospěch, vztahy mezi spolužáky a učiteli)
- neúspěšnost ve skupině vrstevníků
- rizikové způsoby zvládání agresivity
- komplikace v nalézání vlastní identity (sebe sama...), ujasnění svého místa ve světě
- u některých klientů je důležité alespoň dočasné vymanění se z rizikového prostředí
- problémy vytvářející stereotypy chování
- sociální nezralost

¹ Domácí pravidla jsou uvedena v příloze

4.2. Spolupráce SVP a školy

V úvodu této podkapitoly bych nejdříve stručně čtenáře seznámila s průběhem školního vyučování ve středisku.

Škola ve středisku výchovné péče je rozdělena do dvou tříd – pro žáky s povinnou školní docházkou a pro žáky středních škol a učilišť. Každá třída má stabilně svou učitelku, jejíž pracovní úvazek je základní, bez třídnictví. Prvním úkolem učitelek po přijetí klientů do internátního pobytu je zjistit úroveň jejich školních znalostí, protože mnozí z nich mají za sebou záškoláctví nebo opakování ročníků, a zároveň je jejich úkolem motivovat žáky k další školní práci. Tato motivace a vracení ztracené sebedůvěry ohledně školních výsledků však vyžaduje důsledný individuální přístup (vzhledem k počtu žáků ve třídě – max. 6 – lze tento přístup aplikovat). Všichni klienti jsou vyučujícími pravidelně písemně hodnoceni – hodnocení je veřejně přístupné na nástěnce střediska a je pro klienty výrazným motivačním faktorem.

Pozitivní roli při vzdělávání klienta hraje také poměrně krátká doba školního vyučování, od 8:00 do 11:45, s pěti až desetiminutovými přestávkami po každé hodině. Od 9:30 do 10:00 je hlavní přestávka, před níž předem určený klient (služba) připraví pro ostatní svačinu, kterou poté zanesou do tříd. Dobu přestávky děti většinou využijí k poslechu CD přehrávače, po celou dobu je učitelka přítomna ve třídě. Vyučování je zakončeno pravidelným školním hodnocením v 11:45, na kterém se sejdou žáci obou tříd s učitelkami, denní vychovatel a psychologka s etopedem. Každé dítě zvláště popisuje své školní dopoledne, úspěchy, neúspěchy, chování, učitelka každého klienta doplní, častá je zpětná vazba od etopeda i psychologky. Školní povinnosti klientů však vyučováním nekončí. Každý všední den a v neděli od 17:00 do 18:00 následuje po odpoledním programu samostudium, ve kterém žáci plní úkoly zadané učitelkami. Klienti pracují většinou samostatně, někdy zažádají o pomoc dohlížejícího vychovatele. Samostudium je vždy probíráno a kontrolováno následující den ve školním vyučování (Vnitřní řád SVP a DÚM, 2008).

Spolupráce kmenové školy² a SVP začíná v okamžiku, kdy je dítě přijato do střediska k osmítýdennímu internátnímu pobytu. Nejdříve je nutno kontaktovat kmenovou školu ohledně zaslání individuálního vzdělávacího plánu dítěte, popř. potřebných učebnic či učebních textů, pokud je nemá u sebe. Zde však vyvstává první problém – častá neochota učitelů vypisovat plán. Stává se také, že přijde vyplněn

² kmenová škola je souhrnný název pro školy základní, střední, SOU, SOŠ, gymnázia a konzervatoře

špatně (např. jen na týden), ačkoliv pracovník střediska podrobně vysvětlil způsob vypsání. Třetí situací, která často nastává, je pozdní odeslání plánu, čímž jsou učitelky nuceny žáka učit jaksi „naslepo“ a doufat, že se tím alespoň trochu přiblíží k zadání učitele kmenové školy.

Středisko výchovné péče si také od určeného pracovníka školy (většinou od výchovného poradce) nechá vypracovat zprávu o dosavadním průběhu žákovy školní docházky – problémy, oblast neúspěchů, chování, klasifikace apod. Pokud však tato zpráva o dítěti příliš nevypovídá (neochota pracovníků škol k vypracování zprávy), je etoped střediska nucen do příslušné kmenové školy zavolat a zjistit si podrobnosti o žákově prospívání osobně. Už tato počáteční komunikace se školou může ukázat, jakou cestou se přibližně bude ubírat spolupráce v následujících osmi týdnech.

V průběhu edukačního procesu ve středisku jsou děti klasifikovány střediskovými vyučujícími, ti pak sdělují kmenovým školám jak průběžné hodnocení žáků, tak i dosažené výsledky v závěru pobytu (zasláno písemně).

Ve druhé polovině internátního pobytu se s klientem uskutečňuje výjezd do kmenové školy za přítomnosti etopeda, v současné době je v jednání i přítomnost učitelky střediska. Pokud s tím ovšem žák souhlasí, což nebývá obvyklé například u žáků SOU, kde je to však nejdůležitější, neboť vykonávají i zkoušku z praktické části. Přítomnost etopeda nedává učitelům kmenové školy šanci ke špatnému chování vůči dítěti v průběhu přezkušování (pokud měli takové chování zafixováno před nástupem dítěte do SVP). Občas se samozřejmě vyskytnou výjimky, kdy jsou pracovníci školy krajně nepříjemní k dítěti i speciálnímu pedagogovi střediska (například v situaci, kdy se škola chce problémového dítěte co nejrychleji zbavit), výjimečně se stane, že pro přezkušující učitele v kmenové škole je přítomnost etopeda u zkoušky (jako podpory pro dítě) krajně nežádoucí a zamezí proto etopedovi do místnosti přístup. Opakuji však, že k těmto situacím dochází pouze u malého procenta škol (většinou brněnských). Za zmínku také stojí to, že při přezkušování a konzultacích v kmenových školách provádí etoped střediska zároveň depistáž problémových a rizikových dětí.

Přezkoušení v kmenové škole jasně ukáže, jaké pokroky dítě udělalo ve střediskové škole, kde mělo individuální přístup ve vyučování. Výsledky práce dětí byly poté v kmenové škole většinou hodnoceny výborně až dobře, mnohdy šlo o zlepšení v daném předmětu o jeden až dva stupně. Opět však záleží na ochotě kmenové školy a to hlavně v tom, zda přijmou klasifikaci žáka za dobu internátního pobytu. Pro některé školy nemají tyto známky žádnou výpovědní hodnotu a klasifikaci nepřijmou (převládá

názor, že střediskoví vyučující hodnotili dítě příliš mírně, ne podle jeho skutečného výkonu, na jaký jsou v kmenové škole zvyklí – orientování se na špatný výkon žáka), tato situace většinou nastávala ve středních odborných učilištích. Celá dvouměsíční snaha dítěte tedy v rámci známek neměla smysl. Pokud však škola klasifikaci přijme, dítě má šanci spravit si dosavadní reputaci a odstartovat mnohem lépe.

Spolupráce střediska se školami se postupem času zintenzivňuje. Čím dál víc výchovných poradců či třídních učitelů projevuje zájem o komunikaci se střediskem, mnozí z nich je i navštívili, proběhla konzultace s žákem na půdě SVP – pracovníci škol se často účastní těchto schůzek ve středisku, které jsou zaměřeny na projednání problematiky jejich žáků. Nejčastější komunikace je s výchovnými poradci, kteří mají své zastoupení na všech základních a středních školách. Právě oni nejčastěji o dítěti vědí nejvíce, protože se zaměřují především na žáky s poruchami chování, žáky v náročných životních situacích a na žáky s výukovými obtížemi či rizikem školní neúspěšnosti. Koordinují preventivní a další výchovné postupy v práci s těmito žáky na škole (prevence školního selhání) a zprostředkovávají odbornou péči dalších institucí (SVP, SPC, PPP). Většinou jsou výchovní poradci opravdu lidé na svém místě, nadšení pro svou práci, tím pádem spolupracují s institucemi i rodiči na vysoké úrovni. Lze se však setkat i s těmi, kteří spíše z vlastní pohodlnosti tvrdí, že by chtěli dělat pro děti i rodinu více, ale nemají pro svou práci ty správné podmínky.

Častým důvodem špatné spolupráce školy a SVP je právě pohodlnost, nezájem nebo nedůvěra, která nezřídka pramení z nějakého minulého konfliktu, kdy středisko samo o sobě sledovalo jiné cíle než škola a zanedbalo průběžnou komunikaci. Často však může být problémem i neochota nebo určité obavy výchovných poradců oslovit rodiče rizikových dětí a nabídnout jim péči střediska výchovné péče. Ke spolupráci nelze nikoho přinutit, je však pravdou, že pouze formální spolupráce, ke které občas dochází, většinou nepřináší žádoucí výsledky.

Nastávají však i vyhraněné situace, především s řídicími pracovníky základních škol. Tato škola má velmi problematického jedince ale pokud rodiče odmítají spolupracovat, nemají jinou možnost, než patologické chování snášet neboť dítě nelze vyloučit z povinné školní docházky. Po dlouhé době se jim „povede“ tohoto jedince umístit do SVP, ale protože dítě má již zaběhnuté negativní chování, dopustí se ve středisku hrubého porušení vnitřního řádu a je vyloučeno z pobytu a objevuje se zpět v kmenové škole. Reakce řídicích pracovníků nelze komentovat, ale lze je chápat. Moje osobní rada všem těmto pedagogům je – vždy o chování žáka informujte rodiče

a nenastane-li náprava, informujte OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí). Pracovníci instituce chrání zdravý vývoj a výchovu dítě, mají větší kompetence i možnosti jak zjednat nápravu.

Výhodou je, pokud má škola o spolupráci opravdu zájem (v dnešní době má naštěstí zájem většina škol díky dobré informovanosti – jak o specifických problémech školy, tak o nabídce odborného pracoviště). Je velmi vhodné k posilování spolupráce zvát zástupce škol na akce střediska a udržovat pravidelné kontakty. V SVP Brno se pravidelně konají schůzky výchovných poradců (i pracovníků OSPOD), účast je zhruba dvoutřetinová. Na těchto schůzkách se posiluje vědomí vzájemné užitečnosti a důvěry mezi školou a střediskem, vyplatí se vystupovat méně jako expert a více jako partner. Je třeba být k dispozici tehdy, když škola pomoc potřebuje, ale zároveň je nutné se ubránit role někoho, kdo za školu provádí represi, komu je dítě svěřeno k nápravě. Proto je dobré o průběhu péče o klienta školu přiměřeným způsobem informovat a hlavně ji zaangažovat na spolupráci. Není vhodné zbavovat školu (učitele, výchovné poradce) její odpovědnosti, ale spíše nabídnout jiný pohled, konzultaci. Většinou ochotu pracovníka školy ke spolupráci významně zvýší, pokud má možnost prezentovat svůj názor a zapojit se do řešení případu. Jako nejdůležitější podmínky spolupráce školy a střediska můžeme vyzdvihnout: komunikaci, informovanost, důvěru, operativnost, vzájemný respekt a partnerství, zaangažovanost na řešení a objasnění postupů střediska.

Často je třeba stát se prostředníkem vyjednávání mezi dítětem a školou nebo rodinou a školou. Zvláště některé rodiny práci školy bagatelizují, např. svým protekcionismem vůči dítěti. Není výjimkou setkat se s rodiči, kteří bojovně vystupují na obranu dítěte a v jeho prospěch všude, kde se mu podle jejich mínění křivdí, kde věci neprobíhají jednoznačně v jeho prospěch. Takoví rodiče jsou neustále v konfliktu s učiteli a obviňují je z poškozování dítěte, zasednutí si na ně a nadržování ostatním dětem. Učitelé i ředitelé si obecně stěžují na chybějící zpětnou vazbu rodičů. Podle nich se rodiče bojí, aby se to negativně neprojevalo ve vztahu učitel – žák, proto raději nekritizují. Mnoho rodičů se také orientuje více na profesní dráhu než na potřeby svých dětí a školu vnímají jako vzdálenou instituci. Spolupráce v těchto případech je velice ztížená, ne-li naprosto vyloučená.

4.3. Spolupráce SVP a rodiny

Specifickým cílem střediska je zmírňovat za účasti rodičů zátěž rodiny vyplývající z výchovných problémů a konfliktů. Je důležité, podaří-li se zachytit první signály problému a potíží jedince, poskytnout mu radu, v případě zájmu nabídnout systematickou péči, a tím předejít vážným problémům – kriminalitě, toxikomanii, psychickým poruchám ... Středisko plní ve vztahu k rodině podpůrnou funkci, rodiče zůstávají za výchovu plně odpovědní.

Hlavními předpoklady jak ambulantní péče, tak i péče internátní je svobodné rozhodnutí klienta, ochota rodičů ke spolupráci a jejich snaha o zlepšení výchovných podmínek a vztahů v rodině. Ve většině případů (bude zpracováno v empirické části diplomové práce) jsou vztahy v rodině narušeny. Rodiče buď přestaly svým dětem rozumět, chápat je či tolerovat jejich změny nálad tedy vše co souvisí s dospíváním nebo ztratili jejich důvěru. Důvody proč došlo k poruše komunikace, jsou uvedeny v jedné z předešlých kapitol. Pracovníci střediska se svým odborným přístupem snaží tuto situaci napravit. Zpočátku se stávají jakýmsi prostředníkem mezi rodiči a klientem, snaží se obnovit důvěru ale především budovat pozitivní vztahy mezi členy rodiny.

Specifickým cílem střediska je zmírňovat za účasti rodičů zátěž rodiny, vyplývající z výchovných problémů a konfliktů. Je důležité, podaří-li se zachytit první signály problémů jedince, poskytnout mu radu a v případě zájmu nabídnout systematickou péči, čímž lze předejít vážným problémům (kriminalita, toxikomanie ...).

Středisko plní ve vztahu k rodině podpůrnou funkci, rodiče zůstávají po celou dobu pobytu dítěte za jeho výchovu plně odpovědní. V rámci rodinné terapie se konají pravidelné rodičovské skupiny v návštěvních dnech, zahrnují i individuální konzultace s etopedem, psycholožkou a vedoucí střediska. Průběh intervence mohou narušovat a brzdit negativní postoje některých rodičů a jejich malý zájem o spolupráci. Jestliže rodina nespolupracuje a nesnaží se o změnu způsobu života a přístupu k výchově, odborná práce ztrácí zpravidla smysl a účinek. Veškerá práce je založena na předpokladu, že rodiče i děti usilují o nápravu a obnovu narušených vztahů spolu s odborníky.

Pokud je dítě přijato do střediska k dvoutměsíčnímu pobytu, posílí se tím u mnoha rodin představa, že problém je skutečně na straně dítěte. V této chvíli je úkolem terapeuta dosáhnout toho, aby u nich došlo ke změně představ o psychoterapii, k posunu od „opravářského“ modelu k účastnickému.

Setkáváme se s tím, že odloučení dítěte od rodiny působí v některých rodinách jako silný moment, který činí rodinu vnímavější, citlivější, může to být moment, který facilituje změny.

Při práci s rodiči je nutné identifikovat mechanismy fungování rodiny a místo rizikového vývoje v rodinném systému. Metodami k identifikování mechanismů fungování rodiny jsou:

- rozhovor a podněcování členů rodiny k uvažování o sobě a rodinném systému
- pozorování verbálních i neverbálních modelů interakce v přirozeně vznikajících (zde a nyní) i navozených situacích

Je nutné zprostředkovat členům rodiny uvědomění si vlastního chování v rodině, motivů a cílů tohoto chování a v této souvislosti i jeho efektivnosti, vzájemného vnímání i doprovodných pocitů. Z mnoha metod uvedme např.:

- strukturování situace a rozložení problémů na snáze uchopitelné části
- podněcování členů rodiny k vzájemnému poskytování zpětných vazeb, k otevřenému a jasnému vyjadřování svých pocitů, očekávání a přání
- hledání a nabízení alternativních pohledů na určité skutečnosti a situace
- neverbální znázorňování určitých situací nebo vztahů v rodině
- zadávání společných úkolů, činností
- podněcování k pojmenování situací, reakcí, pocitů
- modelové přehrávání určitých situací, výměna rolí
- využívání metafor, analogií, přirovnání

Napomáhat rodičům při hledání nových alternativ (chování, postojů, hodnot, cílů) a osvojování si nových sociálních dovedností, resp. jejich upevňování. Metody a přístupy jsou např.:

- zformulování zásad komunikace a její nácvik
- zformulování zásad vzájemného efektivního chování a jeho nácvik
- uzavírání rodinných dohod
- osvojení si konstruktivních postupů v řešení konfliktů a problémových situací
- zaměřování pozornosti na pozitivní okolnosti (i v negativních situacích)

Realizujeme pravidelné rodičovské skupiny s charakterem podpurným, abreaktivním, kdy je důležité nedávat rodičům za projevy jejich dítěte vinu (terapii opouštějí a problém nemají), ale naopak podpořit je v tom, že oni mohou pomoci svému dítěti nejvíce a my jsme zde od toho, abychom jim v jejich úsilí pomáhali a podporovali je. S rodinami dále pracujeme i individuálně, s využitím prvků systemické terapie.

Rozhodnutí zúčastnit se terapie lze chápat jako výraz závazku ke změně a umožnění vzniku nových vzorců chování a pohledu na problém - naším úkolem je pak tyto nové vzorce chování nacházet a posilovat.

Realizování rodinné terapie v podmínkách internátního oddělení střediska vytváří v mnoha směrech odlišnou situaci pro terapeuta i pro rodinu, než když je prováděna v ambulantních podmínkách. Na terapeuta v těchto podmínkách mohou doléhat z různých institucí (školy, OSPOD, soudy apod.) vnější tlaky, které musí brát v úvahu a nemůže vycházet jen ze zakázky, se kterou přijde rodina sama. Do povědomí mnoha rodičů se ale jen velmi pomalu dostává potřeba spolupráce celé rodiny při zvládnání potíží dítěte. Přichází-li rodiče s dítětem poté, až co jeho chování vyvolává problémy v rodině nebo ve škole a potažmo pak i v rodině, předkládají představu, že by se s dítětem „mělo něco udělat, aby se změnilo“.

Velmi často se při práci s rodinou stává, že rodiče jsou nekomunikativní, svou rodinnou situaci mají tendenci tabuizovat, častý je také názor „proč bych vám měl něco vykládat, po našem soukromí nikomu nic není“. A i při snaze pracovníků o změnu jejich náhledu dávají jasně najevo, že na svém zaběhnutém zvyku nehodlají nic měnit. Jestliže konflikty v rodině vážně narušují její výchovné a emocionální funkce a není náhled na zlepšení, je třeba výchovný vliv rodičů omezit či přímo vyloučit.

5. Průzkum životních problémů mládeže a sociální opora

Tato část diplomové práce se zabývá výsledky výzkumu zaměřeného na problematiku životních problémů mládeže jako klientů Střediska výchovné péče Brno.

5.1. Projekt průzkumu

Cíl výzkumu vychází z teoretické části diplomové práce a ze základní výzkumné otázky - *Jaké jsou nejčastější problémy současné mládeže?*

Cílem šetření je zjistit proč se z adolescentů stávají klienti SVP. Mohou si za své problémy sami? Zaměřila jsem se především na to jakým způsobem a jakou formu sociální opory adolescenti vyhledávají, přijímají a využívají a jak okolí reaguje na jejich volání o pomoc. Sociální opora je zde myšlena především ve smyslu emocionálním, informačním a hodnotícím. Instrumentální složka se mi jeví jako nepodstatná.

Zajímá mne také jaké sociální situace, životní problémy a zvraty dostaly jedince, kteří byli objektem mého výzkumu, do SVP a také jak se změnil v důsledku jejich život. Zaobírám se tedy čistě sociální sférou a sociálními aspekty této problematiky.

Hypotézy

1. Které problémy mládeže jsou nejčastější ?

Hypotéza č. 1. Nejčastějším životním problémem mládeže je porucha komunikace s rodiči.

Hypotéza č.2. Chlapci mají méně problémů v rodině než dívky.

2. Kde mládež hledá oporu (pomoc) při řešení svých problémů?

Hypotéza č. 3 . Adolescent hledá pomoc v první řadě u vrstevníků.

Hypotéza č.4. Rodiče jsou ochotni věnovat se problémům svého dítěte na úkor svého volného času.

Hypotéza č. 5. Mládež se obrací s žádostí o radu na učitele maximálně v 10 % .

3. Když nepomůže rodina, vrstevníci tak kdo? Kde jinde hledat pomoc a podporu?

Hypotéza č. 6. Mládež je dostatečně informována o existenci institucí, které mohou pomoci v případě selhání rodiny, vrstevníků i školy.

Hypotéza č.7. Většina rodičů ví o těchto institucích od pracovníků školy.

4. Jaké další souvislosti s danou problematikou se ve sledované instituci SVP objevují?

Hypotéza č.8. Problém klienta je totožný s důvodem k přijetí do střediska.

Hypotéza č. 9. Mezi klienty SVP je více studentů SOU než studentů gymnázií a SŠ.

Hypotéza č. 10. Více než polovina rodičů klientů SVP spolupracuje s odbornými poradci ve středisku

Výzkumný soubor

Vzorek, na kterém byl výzkum prováděn – adolescenti, tedy mládež ve věku 15-18.let, kteří již ukončili povinnou školní docházku a aktuálně byli klienty SVP.

Klienti jsou do střediska výchovné péče přijímáni na dvouměsíční pobyt po předchozí dohodě a dobrovolném sepsání smlouvy. K pobytu je přijato maximálně 12 klientů v daném časovém úseku. Skupinu tvoří obvykle 8 chlapců a 4 dívky.

Výběr respondentů nebyl náhodný, ale byl předem daný. Z časových důvodů jsem pracovala se všemi respondenty, kteří splňovali věkový limit. Celkově bylo vyhodnoceno 30 respondentů, z toho 15 chlapců a 15 dívek.

Popis metod a organizace výzkumu

Výzkumný problém diplomové práce je zpracován na základě kvantitativního pojetí průzkumu, který tvoří dvě části. První část byla prováděna vyhodnocením dotazníku, který vyplnili respondenti³ – klienti SVP a druhá část byla vytvořena formou studia dokumentace, která je během pobytu klientů podrobně vedena (sběr dat). Ze získaných údajů je provedena deskripce, analýza a dedukce, na jejichž základě jsem vyvodila závěry.

³ Dotazník uveden v příloze

V rámci výzkumu jsem stanovila hypotézy, na základě kterých jsem formulovala dílčí otázky. Analýzou baterií otázek vztahujících se k daným úkolům jsem dospěla k údajům, podle kterých jsem dané hypotézy verifikovala.

Otázky validity jsou v případě dotazníkových šetření často diskutovány. Konstrukcí měřicího nástroje a pečlivostí při přípravě a provedení výzkumu jsem chtěla docílit úplného vyplnění s co nejpřesnějšími údaji respondentů.

Doporučení či návrh možných řešení problémů je zpracován v závěru výzkumu.

Fáze sběru dat, jejich přepis a analýza

- V období od června do září probíhala přípravná fáze na průzkumné šetření, během kterého jsem v dostupných zdrojích vyhledávala dotazníky podobného typu, ze kterých jsem následně vycházela. Dále jsem pečlivě prostudovala dostupnou odbornou literaturu, české i zahraniční www. stránky a stanovy pro práci v SVP + etický kodex; poté jsem zvolila konkrétní tématické okruhy mého výzkumného záměru.
- Během měsíce září 2008 jsem jako druhou metodu sběru informací zvolila nestandardizovaný dotazník obsahující výběrové uzavřené otázky, v některých případech otázky polouzavřené a sestavila ho tak, abych získala odpovědi na stanovené otázky. Při konstrukci dotazníku jsem kladla důraz na požadavky správné tvorby dotazníku za podmínky dodržení všech zásad. Dotazníky použité ve výzkumu vyplňovali respondenti v době samostudia a osobního volna v přítomnosti vychovatelů. Kontakt vychovatelů s respondenty byl také výhodný při vyplňování dotazníku, čímž se zamezilo chybám, které hrozily při nesprávném pochopení otázek. Některé otázky byly obdobné - jejich rozbořem jsem zjišťovala signifikantní rozdílnost jednotlivých odpovědí.
- Studium dokumentace, která je během pobytu podrobně vedena a obsahuje rodinnou i osobní anamnézu klienta, dosavadní způsob životního stylu, školní zprávy, zprávy kurátorů či sociálních pracovníků OSPOD ale především obsahuje způsob chování a jednání v průběhu pobytu, závěry odborníků (etoped a psycholog).
- Zpracovaná data jsou převedena do tabulek a grafů. V tabulkách uvádím absolutní hodnoty - pod zkratkou A. h. = 30 respondentů. Z toho 15 chlapců

a 15 dívek. Procenta - pod značkou % jsou uváděna také v tabulce pro lepší názornost. Signifikantní rozdíly v odpovědích s jednotlivými výroky jsem zpracovala do sloupcových grafů.

- Poznámka pod tabulkou či grafem vysvětluje uváděný pojem z mého pohledu. Toto vysvětlení bylo zprostředkováno i respondentům.

5.2. Analýza a interpretace dat z dotazníku

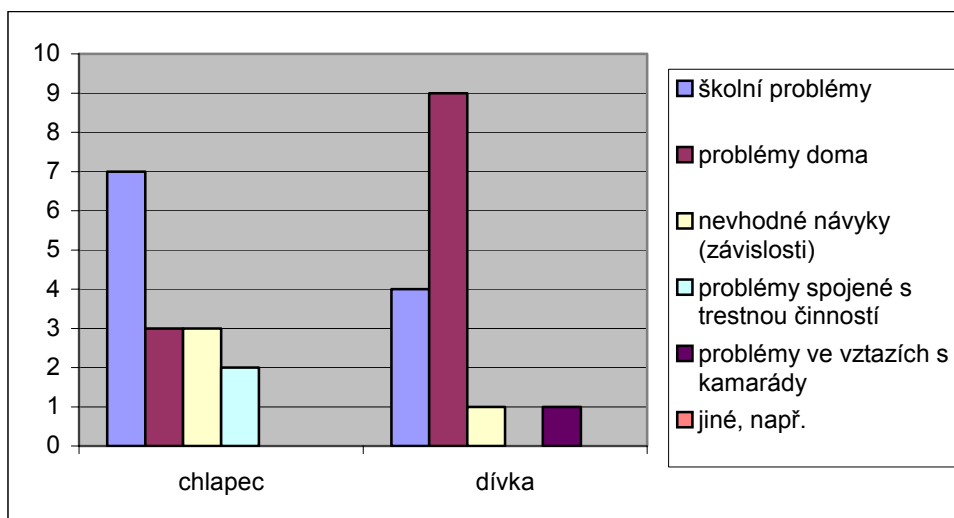
Vyhodnocení dotazníků prokázalo, že mé předpoklady ohledně řešení životních problémů mládeže, byly správné. Adolescenti si celkově neradi přiznávají, že mají nějaký problém. Většinou reagují až v krajním případě, nevědí kam se obrátit o radu a komunikace s rodiči je většinou nulová, i když bohužel málokdy je to jejich vinou ale to je téma na jinou diplomovou práci.

V následujících tabulkách je zpracováno vyhodnocení dotazníku. Celkový počet oslovených klientů je 30 respondentů. = 100% . Z toho 15 dívek a 15 chlapců.

Tabulka č. 1. *Co Tě v průběhu roku nejvíc trápilo?*

		chlapec	dívka	celkem
školní problémy	A.h	7	4	11
	%	47	27	37
problémy doma	A.h	3	9	12
	%	20	59	40
nevhodné návyky (závislosti)	A.h	3	1	4
	%	20	7	13
problémy spojené s trestnou činností	A.h	2	0	2
	%	13	0	7
problémy ve vztazích s kamarády	A.h	0	1	1
	%	0	7	3
jiné, např.	A.h	0	0	0
	%	0	0	0
celkem	A.h	15	15	30
	%	100	100	100

Grafické znázornění k otázce č. 1. Co Tě v průběhu roku nejvíc trápilo?

Poznámka: Do oblasti školní problematiky je zahrnuto chování ve škole, známky (znalosti, vědomosti a dovednosti) a neomluvené hodiny. Do oblasti domácí problematiky zahrnují především poruchu komunikace (od neplnění dohod až po absolutní neschopnost komunikovat).

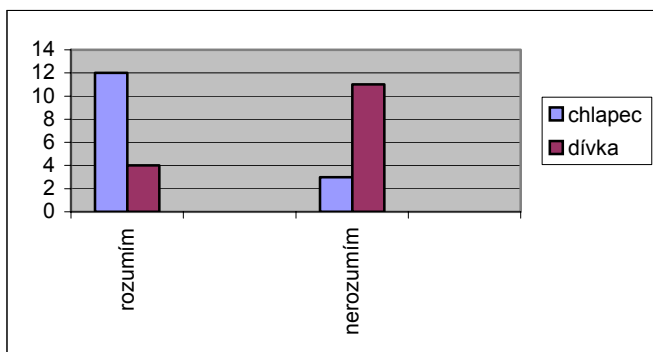
Z vyhodnocení otázky č. 1. vyplývá, že 47% chlapců v průběhu roku nejvíce trápila problematika školní. Oproti tomu dívky s 59% mají největší trápení doma . Nevhodné návyky trápí 20% chlapců a 7% dívek. Trestná činnost je u dívek nulová ale u chlapců tvoří až 13% . Opačně je tomu u vztahu s vrstevníky, kde mají problémy pouze dívky a to v 7%. Celkem mládež nejvíce trápí problémy doma, t.j 40%.

Tabulka č. 2. S rodiči si

		chlapec	dívka	celkem
rozumím	A.h	12	4	16
	%	80	27	75
nerozumím	A.h	3	11	14
	%	20	73	25
celkem	A.h	15	15	30
	%	100	100	100

Poznámka: Rozumět si s rodiči znamená otevřenost mezi členy domácnosti. Je to více než pouhá komunikace a plnění dohod. Je to důvěra ve vztahu z pohledu respondenta.

Grafické znázornění k otázce č. 2. *S rodiči si*

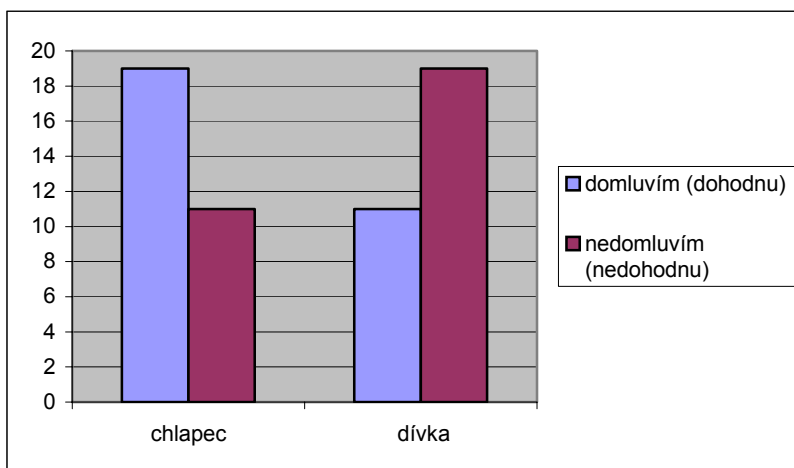

S rodiči si rozumí 80 % chlapců a 27% dívek. Celkem si s rodiči rozumí 75% mládeže.

Tabulka č. 3. *S rodiči se většinou ...*

	A.h %	chlapec	dívka	celkem
domluvím (dohodnu)	A.h %	19 63	11 37	30 100
nedomluvím (nedohodnu)	A.h %	11 37	19 63	30 100
celkem	A.h %	30 100	30 100	A.h %

Grafické znázornění k otázce č. 3. *S rodiči se většinou ...*

Poznámka : domluvím/dohodnu x nedomluvím nedohodnu - se týká především vzájemného plnění dohod či společných dohodnutí a vzájemného respektu mezi respondenty a rodiči.

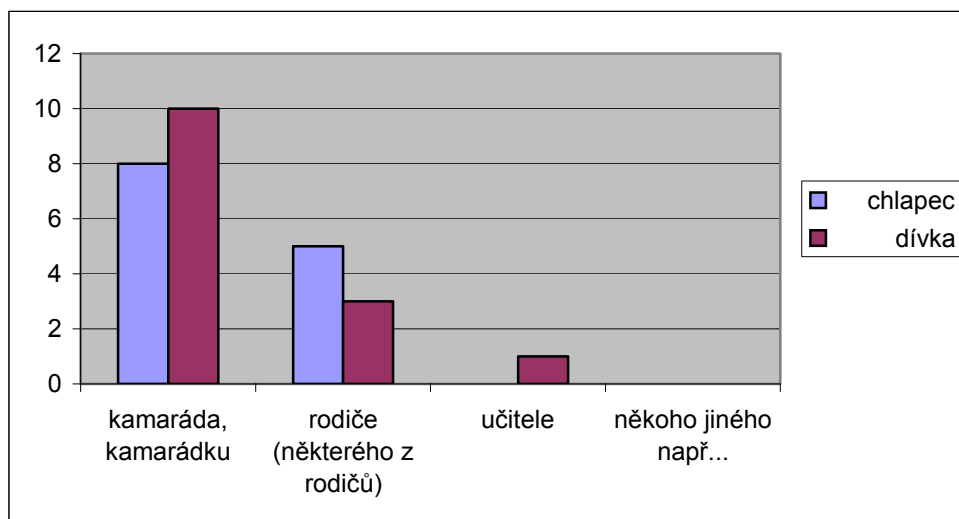
Z tabulky i grafu je patrné, že s rodiči se dohodne 63% chlapců a 37% dívek. Celkem tedy se domluví 19 chlapců a nedomluví 19 dívek.

Tabulka č. 4. *Když mám problém požádám o radu nebo o pomoc...*

		chlapec	dívka	celkem
kamaráda, kamarádka	A.h %	8 54	10 66	18 60
rodiče (některého z rodičů)	A.h %	5 33	3 20	8 27
učitele	A.h %	0 0	1 7	1 3
někoho jiného např...	A.h %	2 13	1 7	3 10
celkem	A.h %	15 100	15 100	A.h 100

Poznámka : „někoho jiného“ bylo specifikováno jako –bratr, sám a u dívky sestřenice.
Respondenti také uvedli celkem 7x – můj chlapec/moje dívka, což jsem přiřadila do kolonky kamarád,kamarádka.

Grafické znázornění k otázce č. 4. *Když mám problém požádám o radu nebo o pomoc...*

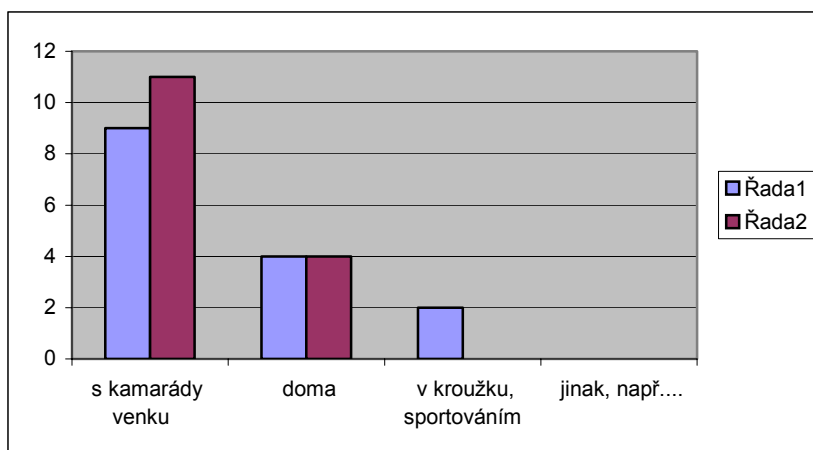
Když má adolescent problém, požádá o radu celkem 60% kamaráda či kamarádku. Dívky 66%, chlapci požádají kamaráda z 54%. Rodiče jsou žádáni s 33% od chlapců a s 20% od dívek. Učitele by nepožádal jediný chlapec ale 7% dívek.

Tabulka č. 5. Jak trávíš volný čas ?

		chlapec	dívka	celkem
s kamarády venku	A.h.	9	11	20
	%	60	73	66
doma	A.h.	4	4	8
	%	27	27	27
v kroužku, sportovním	A.h.	2	0	2
	%	13	0	7
jinak, např....	A.h.	0	0	0
	%	0	0	0
celkem	A.h.	15	15	A.h
	%	100	100	100

Poznámka: „doma“ neznamená bohužel s rodiči ale většinou se jedná o pobyt na PC (hry, ICQ, internet)

Grafické znázornění k otázce č. 5. *Jak trávíš volný čas ?*

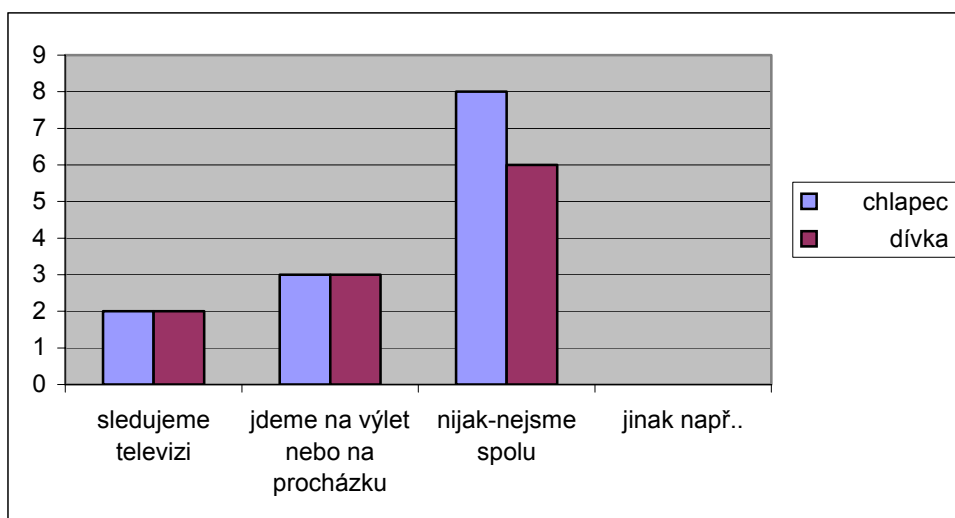
Z tabulky č. 5 je patrné, že s kamarády venku tráví celkem 66% respondentů, doma 27%, v kroužku pouze 13%. Z pohledu pohlaví tráví víc času venku s kamarády dívky 73% z oslovených dívek, chlapci se podílejí pouze 60%. Pobytem doma tráví čas stejný počet dívek i chlapců. Kolonka „jinak“ nebyla vyplněna vůbec, tedy žádný respondent netráví volný čas jiným způsobem, než je uvedeno.

Tabulka č. 6. *Jak trávíš společné chvíle s rodiči?*

		chlapec	dívka	celkem
sledujeme televizi	A.h	2	2	4
	%	13	13	13
jdeme na výlet nebo na procházku	A.h	3	3	6
	%	20	20	20
nijak-nejsme spolu	A.h	8	6	14
	%	54	40	47
jinak např..	A.h	2	4	6
	%	13	27	0
celkem	A.h	15	15	A.h
	%	100	100	100

Poznámka: „ procházka “ je většinou účelová - venčení pejska, chlapec – 2x jinak – uvedeno nakupování, dívka – 4x nákupy oblečení. Televizi mládež sleduje společně s rodiči v době, kdy mají „domácí vězení“.

Grafické znázornění k otázce č. 6. *Jak trávíš společné chvíle s rodiči?*

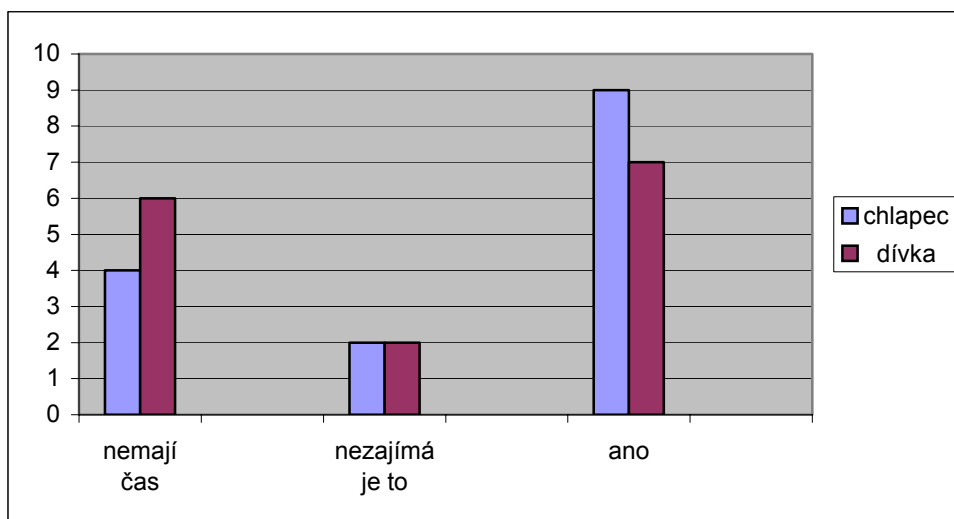
V odpovědi na otázku č. 6. se chlapci i dívky 2x shodli. 13% chlapců i dívek sledují společně s rodiči televizi 20% respondentů, jdou na výlet nebo na procházku. Nejvyšší procentuelní zastoupení má kolonka – nejsme spolu-, což uvedlo 54% chlapců a 40% dívek. Několik respondentů rádo nakupuje oblečení.

Tabulka č. 7. Pomáhají Ti rodiče řešit Tvoje starosti?

		chlapec	dívka	celkem
nemají čas	A.h	4	6	10
	%	27	40	33
nezajímá je to	A.h	2	2	4
	%	13	13	13
ano	A.h	9	7	16
	%	60	47	54
celkem	A.h	15	15	A.h
	%	100	100	100

Poznámka: většina respondentů, kteří označili „ ano “ uvedli - jen matka a jedná se především o problematiku školní (podepisování omluvenek)

Grafické znázornění k otázce č. 7. Pomáhají Ti rodiče řešit Tvoje starosti?

40% dívek si myslí, že na ně rodiče nemají čas, z chlapců je to 27%. 13% chlapců i dívek předpokládá, že se rodiče o ně nezajímají. poměrně vysoké procento 60% chlapců a 47% dívek si myslí, že jim rodiče s řešením problémů pomáhají.

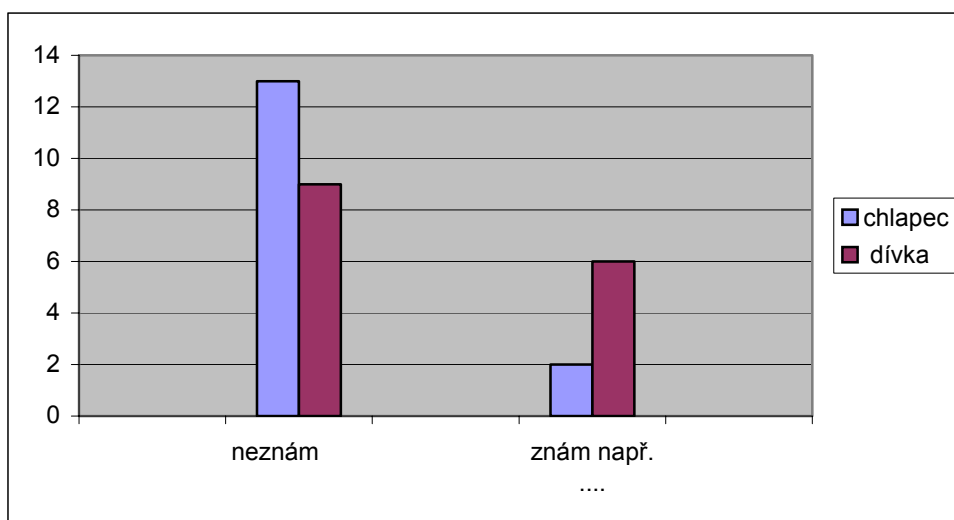
Tabulka č. 8. Znáš nějakou instituci, úřad, organizaci, klub, centrum, aj. , kde by jsi mohl/mohla v případě potřeby požádat o pomoc nebo o radu?

	A.h	chlapec	dívka	celkem
neznám	A.h	13	9	22
	%	87	60	73
znám např.	A.h	2	6	8
	%	13	40	27
celkem	A.h	15	15	A.h
	%	100	100	100

Poznámka – k výrazu „ znám “ uvedli respondenti : 1x nízkoprahový klub Likusák, SVP, 1x psychologové, 1x pvc nízkoprahový klub, 1x linka důvěry, 2x sociálka, 2x škola

U otázky č. 8. si nejsem jistá, nakolik jsou odpovědi respondentů věrohodné. Myslím si, že se jim nechtělo pátrat v hlavičce tak zapsali, pro ně jednodušší, variantu. 87% chlapců a 60% dívek uvedlo, že žádnou organizaci neznají, přičemž neustále vyhrožují Linkou bezpečí. pouze 40% dívek a 13% chlapců uvedlo, že nějakou organizaci znají.

Grafické znázornění k otázce č. 8. . Znáš nějakou instituci, úřad, organizaci, klub, centrum, aj. , kde by jsi mohl/mohla v případě potřeby požádat o pomoc nebo o radu?

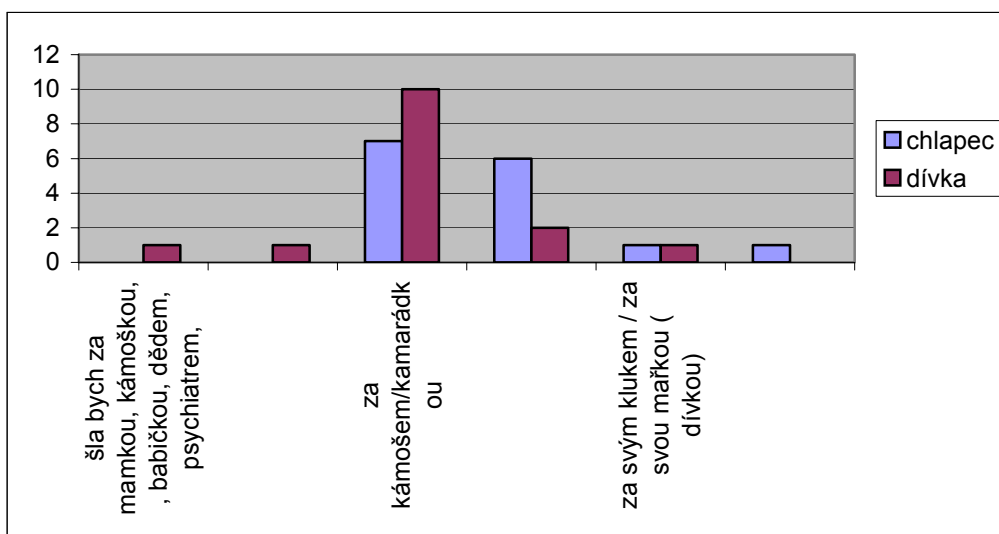
Tabulka č. 9. Co by jsi dělal, kam by jsi šel/šla, kdyby se Ti přihodilo něco vážného a potřeboval/a by jsi to někom říct?

	A.h %	chlapec	dívka	celkem
šla bych za mamkou, kámoškou, babičkou, dědem, psychiatrem, psychologem	A.h %	0 0	1 7	1 3
do SVP	A.h %	0 0	1 7	1 3
za kámošem/kamarádkou	A.h %	7 46	10 66	17 57
za rodiči	A.h %	6 40	2 13	8 27
za svým klukem / za svou mařkou (dívkou)	A.h %	1 7	1 7	2 7
nikomu nic neřeknu	A.h %	1 7	0 0	1 3
celkem	A.h %	15 100	15 100	A.h 100

Otázka č. 9. byla otevřená. Respondenti sami vypisovali kam by šli v případě potřeby. V několika bodech došlo ke shodě, z výsledků byla sestavena tabulka .

Jedna dívka z celkového počtu 15, uvedla, že by šla za matkou nebo za kamarádkou, babičkou, dědečkem, psychiatrem a psychologem, další dívka uvedla, že by šla do SVP. 7 chlapců a 10 dívek uvedlo, že by šli za kamarádem nebo za kamarádkou. a rodiči by šlo 6 chlapců a 2 dívky. Shoda nastala při oslovení přítele/příteřkyně ve smyslu partnerském. 7 chlapců i dívek by oslovilo svého partnera. 7 chlapců si myslí, že si s problémem poradí samy, nemají potřebu se někomu svěřovat (následek ztráty důvěry nebo špatná zkušenost?) .

Grafické znázornění k otázce č. 9. . *Co by jsi dělal, kam by jsi šel/šla, kdyby se Ti přihodilo něco vážného a potřeboval/a by jsi to někom říct?*

Tabulka č. 10. *Myslíš, že pobyt ve středisku vyřeší tvoje problémy?*

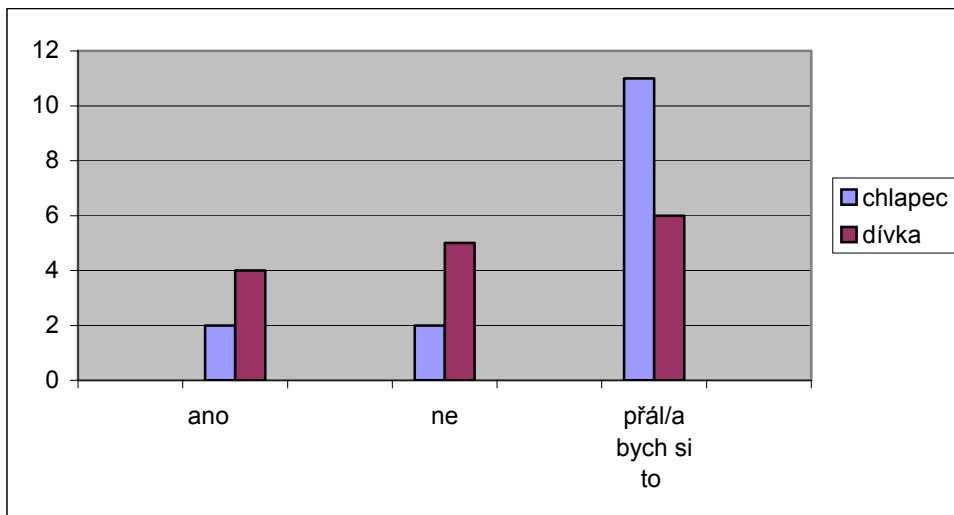
ano	A.h	2	4	6
	%	13	27	20
ne	A.h	2	5	7
	%	13	33	23
přál/a bych si to	A.h	11	6	17
	%	74	40	57
celkem	A.h	15	15	A.h
	%	100	100	100

Poznámka: ANO většinou uvedli ti respondenti, kteří měli pobyt v SVP nařizený (soudně, OSPOD či rodiči), NE ti, kteří jsou přesvědčeni, že jinak žít nemohou (sociálně slabé či nepřizpůsobivé rodiny, které jsou ze strany respondentů podporovány trestnou či jinak trestnou činností). Jen ti, ve třetí kolonce, jsou schopni práce na sobě a chtěli by se změnit...

Myslím si, že otázkou č. 10, jsem „řala do živého“ a také že tato otázka patří mezi ty, nad kterými respondenti opravdu uvažovali a na které i po pravdě odpověděli. Celkem 20% respondentů, si myslí, že pobyt jejich problémy vyřeší, 23% si myslí, že ne a 57%

by si to přálo. Je to více než polovina respondentů a je to povzbudivé číslo. tato motivace však bohužel většinou končení po návratu domů.

Grafické znázornění k otázce č. 10. *Myslíš, že pobyt ve středisku vyřeší Tvoje problémy?*

Tabulka č. 11. *Důvod, proč jsi ve středisku je stejný jako jsi napsal u otázky č. 1. ?*

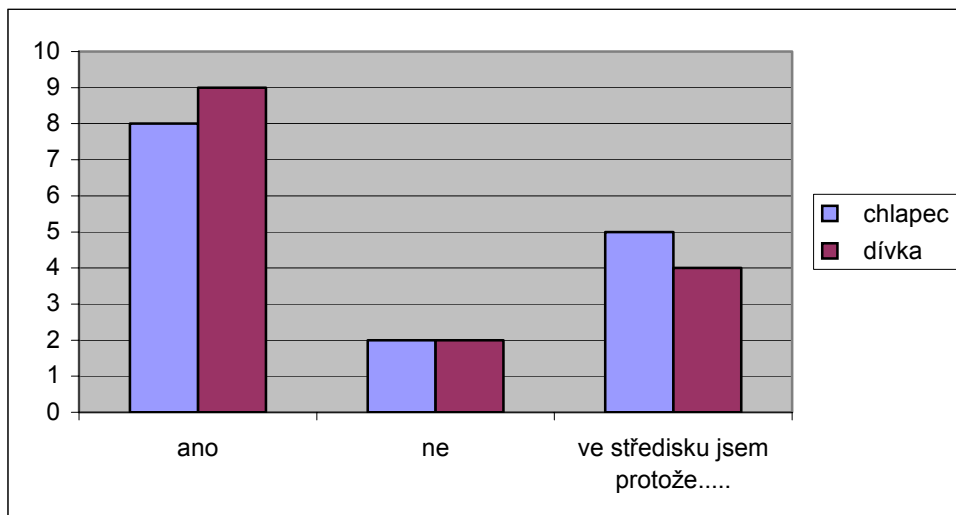
	A.h %	chlapec	dívka	celkem
ano	A.h %	8 54	9 60	17 57
ne	A.h %	2 13	2 14	4 13
ve středisku jsem protože.....	A.h %	5 33	4 27	9 30
celkem	A.h %	15 100	15 100	A.h 100

Poznámka : 9 klientů si myslí, že důvody k přijetí nejsou totožné s jejich problémy. Pobyt vidí spíše jako důsledek či trest ale problémy vychází z jiné oblasti
protože jsem utíkala a nechodila jsem domů.
protože jsem ukradl našim peníze.
protože se mě naši chtěou zbavit.
 kdybych sem nešla, tak by šla mamka do krimu
 tady mě nikdo neotravuje
 nechci bydlet doma s manželem matky
 protože chci, nemám hlad a mám tu kámoše a chodíme na výlet...

Odpovědi na tuto otázku mě poměrně překvapily. Předpokládala jsem, že daleko více respondentů uvede ANO v první kolonce. Klienti mají pobyt většinou nařízený, i když právně se jedná o pobyt dobrovolný. Překvapuje mě, že pouze 54% chlapců a 60% dívek ztotožňuje svoje problémy s pobytem ale pouze 13% chlapců a 14% dívek toto přiznává.

Dalších 30% je uvedeno pod tabulkou.

Grafické znázornění k otázce č. 11. *Důvod, proč jsi ve středisku je stejný jako jsi napsal u otázky č. 1. ?*

Vyhodnocení spisové dokumentace

Nedílnou součástí spisové dokumentace je Osobní spis⁴, který je sepsán při první návštěvě (ambulantním pohovoru) klienta s rodiči. Tato dokumentace, která je během pobytu podrobně vedena a obsahuje rodinnou i osobní anamnézu klienta, dosavadní způsob životního stylu, školní zprávy, zprávy kurátorů či sociálních pracovníků OSPOD ale především obsahuje způsob chování a jednání v průběhu pobytu, závěry odborníků (etoped a psycholog).

První část osobního spisu je tvořena tzv. tvrdými daty – jméno, datum a místo narození. Dále i název školy, ročník, zdravotní omezení, používání léků. Jsou zde uvedeny i údaje o tom, odkud mají rodiče klienta kontakt na SVP, zda navštívili i jiné instituce, zda jim (dětem) byla nabídnuta pomoc, zda se tato pomoc setkala s úspěchem a to jak krátkodobým tak i trvalým.

V druhé části – rodinná anamnéza – pokládám rodičům i klientům následující otázky. Např: *Jedná se o první manželství rodičů, žijete v domku nebo v bytě, vaše finanční situace je průměrná nebo jinak, podílí se na výchově i prarodiče jak trávíte volné chvíle – každý po svém nebo společně (a jak – výlety, nákupy, procházky, sledování TV, společná dovolená), týkají se problémy spíše školy nebo rodiny? Škola – jaká je docházka, chování, známky, komunikace s učiteli a spolupráce s nimi.*

Domácí problematika – pomoc v domácnosti, dodržování doby příchodů, respektování/nerespektování rodičů/dítěte, komunikace v rodině, dodržování pravidel, návyky (alkohol, cigarety, marihuana, lysohlávky, pervitin...). Tyto otázky jsou pokládány standardně a oběma stranám a podle lokalizace problematiky je více času věnováno danému problému. Odpovědi na otázky jsou následně srovnávány se zprávami OSPOD, či jiných institucí (škola, SVP, PL...)

Kromě osobního spisu tvoří spisovou dokumentaci i smlouva o pobytu, RL, zdravotní dokumentace, školní výukový plán vyhotovený kmenovou školou na dobu dvou měsíců, různá soudní rozhodnutí či doporučení, zprávy o předchozích pobytech, léčení, ambulantní spolupráci, školní posudek či hodnocení.

Při nástupu klienta je vytvořen i tzv. malý spis, jehož součástí je spis osobní. Tam je zaznamenán každý den průběhu pobytu, projevy klienta, jeho chování jednání, jak se

⁴ Formulář je uveden v příloze

připravoval v samostudiu, jak pracoval a tedy jak je na závěr dne hodnocen a na je třeba se zaměřit...

Při verifikaci a potvrzování/vyvracení hypotéz jsem u respondentů, kteří vyplňovali dotazník, nahlédla do spisové dokumentace a po jejím přečtení ji dedukcí vyhodnotila.

Verifikace hypotéz

Na začátku dotazníkového šetření jsem si stanovila deset hypotéz, které měly být rozborem a vyhodnocením dotazníků potvrzeny nebo vyvráceny.

H 1 - Nejčastějším životním problémem mládeže je porucha komunikace s rodiči.

Výzkum v této oblasti prokázal, že nejčastějším životním problémem mládeže je opravdu porucha komunikace s rodiči. Můžeme tedy konstatovat, že hypotéza H1 **se potvrdila** a byla verifikována.

H 2 - Chlapci mají méně problémů v rodině než dívky.

Šetření, formou dotazníku, prokázalo že chlapci mají opravdu doma méně problémů než dívky. A to 2x méně = o 39 % . Tato hypotéza H 2 **se potvrdila** a byla verifikována.

H 3 - Adolescent hledá pomoc v první řadě u vrstevníků.

Dotazníkový průzkum mi jednoznačně ukázal, že mládež opravdu hledá pomoc a oporu především u vrstevníků. Hypotéza H 3 **se potvrdila** a byla verifikována

H 4 - Rodiče jsou ochotni věnovat se problémům svého dítěte na úkor svého volného času.

Ověřování hypotézy č. 4 bylo prováděno dvojím způsobem. Část je tvořena z dotazníku pro klienty SVP ¹ – otázka č. 6,7 (lze přihlídnout k více otázkám) a z dotazníku určeného rodičům (celkový přehled o dítěti). Rozborem uvedených otázek **byla** hypotéza H 4 **vyvrácena** a byla verifikována.

H 5 - Mládež se obrací s žádostí o radu na učitele maximálně v 10 % .

Z odpovědí v dotazníku vyplývá, že pouze 3% mládeže by požádaly o radu pedagoga. Hypotéza **H 5 se potvrdila** a byla verifikována

¹ Dotazníky jsou uvedeny v příloze

H 6 - Mládež je dostatečně informována o existenci institucí, které mohou pomoci v případě selhání rodiny, vrstevníků i školy.

Bohužel mládež není dostatečně informována jak vyplývá z dotazníkového šetření. Většina klientů nezná žádné instituce, minimální procento jich zná několik. Celkem 73% neví kde hledat pomoc, hypotéza č. **H 6** je tedy **vyvrácena** a byla verifikována.

H 7 - Většina rodičů ví o těchto institucích od pracovníků školy.

Pravdivost hypotézy č.7 byla zjišťována ze spisové dokumentace jednotlivých klientů. Konkrétně těch, kteří aktuálně vyplňovali dotazník., což je, jak bude uvedeno v závěru diplomové práce, velmi důležité. Tato hypotéza byla dle výsledků zpracování vyvrácena a pro zajímavost uvádím, že rodiče o těchto institucích ví především od OSPOD (Orgán sociálně právní ochrany dětí) a z internetu. Hypotéza **H 7** byla **vyvrácena** a verifikována

H 8 - Problém klienta je totožný s důvodem k přijetí do střediska

57% dotázaných uvedlo, že jejich problém je totožný s důvodem k přijetí do střediska. Hypotéza **H 8** se tedy **potvrdila** a byla verifikována.

H 9 - Mezi klienty SVP je více studentů SOU než studentů gymnázií a SŠ.

Hypotéza č.9 byla zkoumána čtením spisové dokumentace – osobního spisu a potvrzena individuální spoluprací s kmenovou školou. Obor vzdělávání je vždy uveden v osobním spisu klienta. Hypotéza **H 9** se **potvrdila** a byla verifikována.

H 10 - Více než polovina rodičů klientů SVP spolupracuje s odbornými poradci ve středisku

Ano. Tato spolupráce vyplývá ze smlouvy o pobytu klienta ve středisku – tedy spolupráce ze zákona. Dalším důvodem je finanční spoluúčast rodičů při pobytu jejich dítěte v SVP. Každý osobní i telefonický kontakt odborných poradců je zaznamenán v osobním spise klienta, přičemž vedoucí SVP vždy do kontaktního listu v osobním spise uvede, zda rodiče spolupracují, či ne.

Hypotéza **H 10** se **potvrdila** a byla verifikována

ZÁVĚR

Posláním sociální pedagogiky je pomáhat osobnostnímu rozvoji člověka výchovou a učením.

Úkolem sociální pedagogiky je předcházet krizovému sociálnímu vývoji jedince v období dospívání a pomáhat lidem v náročných životních situacích a krizích, odhalovat možnosti jejich pozitivního potencionálního rozvoje a pomáhat jim překonávat překážky cestou plnohodnotného životního směřování.

Cílem předkládané diplomové práce bylo *zmapovat jednotlivé životní problémy mládeže a provést komparační analýzu různých forem sociální opory v souvislosti na jmenované problémy.*

Ke zkoumanému jevu jsem přistoupila z několika hledisek:

- 1/ Analýzou předpisů a dokumentů, které se týkají dané problematiky, studiem odborné literatury a četbou odborných článků k tématu zaměřených.
- 2/ Zjišťováním stavu dosavadní činnosti Střediska výchovné péče Brno, OSPOD formou analýzy různých forem pomoci, analýzy současného stavu a rozhovory s pracovníky zařízení (etoped, psycholog, kurátoři pro děti a mládež z OSPOD, výchovnými poradci ze vzdělávacích zařízení).
- 3/ Zpracováním a vyhodnocením výsledků dotazníkového šetření provedeného mezi klienty SVP, které se týkaly jejich pohledu a názoru na konkrétní životní situaci v určitém prostředí (rodina, škola...)

Cíl práce (i přesto, že téma DP bylo velmi široké) se podařilo splnit, větší část výsledků naznačuje platnost hypotéz.

Závěrem je třeba podotknout, že tento výzkum je pochopitelně vystaven stejným zdrojům chyb, který platí pro všechna měření založená na použití dotazníkových metod spoléhajících na upřímnost dotazovaných a pravdivost jejich odpovědí. Uvědomuji si také, že by bylo samozřejmě účelnější sledování respondentů během delšího časového úseku, nicméně věřím, že výsledky této práce mohou napomoci k pochopení určitých specifíků adolescentů a jejich problematiky převážně ve školním a domácím prostředí.

Výsledky výzkumu nejsou zobecnitelné. Platí pro stávající skupinu adolescentů. Pokud by byl výzkum prováděn v jiném období, výsledky by s největší pravděpodobností byly odlišné. Obecně lze říci, že domácí problematika je opravdu doménou dívek (porucha komunikace), problematika školní a závislostní (experimenty s marihuanou, pervitinem, tabakismus) je celkem, z hlediska pohlaví, na stejné úrovni.

Vlastní návrh možných efektivních řešení

V této podkapitole bych ráda vyjádřila svůj osobní názor na problematiku (školní a domácí) mládeže a její následné řešení.

Většina klientů, kteří se ocitli ve středu, prošla mnoha konfliktními, problémovými či krizovými situacemi. Někteří jedinci načerpali tolik negativních zkušeností, kterými neprojde dospělý člověk za celý svůj život a pouze malé procento těchto jedinců své problémy zvládne. U většiny zůstávají trvalé následky, poškozují zdravý životní styl. Na mnohé mladistvé působí negativní elementy tak silně, že si nejsou schopni ujasnit jejich obsah a často bez poskytnuté pomoci začnou žít asociálním způsobem. U této skupiny se snižuje věková kategorie a zařazuje se do kategorie osob vyznávající kult kriminality, jako smysl a prostředek života.

V současné době (čerpáno ze statistických údajů) tvoří vysoké procento záškoláci. Neomluvená absence však není několika hodinová ale pohybuje se okolo 300 zameškaných hodin. Například jedna respondentka má za školní rok 2007/2008 celkem 602 neomluvených hodin. (Matka byla odsouzena k trestu odnětí svobody po dobu 4 měsíců podmíněně v trvání 2 let.). Musí to jít tak daleko? Ze záškoláků jsou v dospělosti absentéři. Záškoláctví je jedna z nejhůře odstranitelných závislostí a je zde i nejmenší procento úspěšnosti při nápravě. V tomto případě neplní svoji funkci školy, ač jim to přikazuje zákon. Tady bych viděla nápravu ve školním metodikovi (oblast školství nebo SPO), který by dohlížel na docházku a dle potřeby včas informoval OSPOD a rodiče.

Domácí problematika je složitější, jelikož se týká především dysfunkčních rodin. Najdou se i rodiny funkční, které mají komunikační bariéru, ale pokud jsou rodiče důslední (Domácí pravidla v příloze) tak se většinou podaří problém vyřešit. Velmi důležitá je důvěra jedince rodičům a naopak. V případě nefunkčnosti rodiny je velice pravděpodobné, že dítě právě přilne k negativní partě a poté následuje jeho kriminální kariéra, sklony k alkoholu, drogám i k dětské prostituci či sebepoškozování a demonstrační suicidium. Výchově jako takové se věnuji v předešlých kapitolách. Jedním z úkolů rodiče je *rozpoznat*, že se něco děje, pokusit se problém *analyzovat* (nutná důvěra) a *řešit*, pokud toto nelze, zprostředkovat jedinci jinou osobu či formu pomoci. Nikdy nelze očekávat, že problém se vyřeší sám, vymizí. Naopak většinou narůstá až vygraduje, do té míry, že je třeba odborné pomoci. (Vytrácí se důvěra).

Osudy mladé generace jsou i dnes tím nejaktuálnějším problémem. Nemůžeme si dovolit nechat vývoj a výchovu mládeže bez potřebného ovlivňování, usměrňování a řízení. Dnešní výchova a opatření se projeví naplno až za několik let. Pozdější náprava je již málo účinná a přináší s sebou nemalé náklady. (Kdyby se investovalo více peněz i energie do škol a do výchovy nemuselo by se investovat tolik do vězeňství.)

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá mapováním životních problémů mládeže a hledáním či nalézáním sociální opory.

První teoretická část na základě odborné literatury popisuje adolescenty z hlediska ontogeneze, životního stylu a rizikového chování. Autorka vymezuje specifické životní problémy mládeže v rodině, ve škole a mezi vrstevníky. Dále se práce zabývá právě hledáním sociální opory ve vyjmenovaných institucích a především ve školském internátním zařízení SVP, kde jsou adolescenti umístěni v rámci sociální opory. Nakonec je, v teoretické části, popsána spolupráce školy a rodiny se střediskem výchovné péče.

Druhá empirická (výzkumná) část, na základě kvantitativního výzkumného šetření, zjišťuje některé příčiny rizikového chování mládeže, zde reprezentovanou 30 klienty Střediska výchovné péče Brno. Na základě analýzy písemných dokumentů (osobních spisů klientů) a dotazníků se autorka zajímá jednak o rodinné prostředí klientů, o vztahy v rodině, o výchovné styly, které jsou v rodině klientů uplatňované, ale také o školní prostředí, vrstevnické vztahy a způsob trávení volného času. Vyústěním výzkumu je pak analýza a interpretace některých možných příčin životních problémů mládeže.

ANOTACE

Práce pojednává o mapování životních problémů mládeže a následné hledání sociální opory. Životní problémy adolescentů jsou poměrně známý a rozšířený pojem jak mezi odborníky, tak i mezi laiky. Jiné je to však se sociální oporou. Snaží se adolescenti vůbec hledat oporu? Jestli ano tak kde, jestli ji najdou, zda ji využijí a jak ji zpracují a také zda opravdu jsou jejich problémy vyřešeny. Také je provedeno mapování institucí, které, v případě potřeby, nahrazují oporu rodiny či vrstevníků. Blíže je zde rozpracována školská instituce – Středisko výchovné péče v Brně.

Proč se z dětí stávají klienty SVP (polepšovny)? To patří mezi základní otázky, na které jsem hledala odpověď v praktické části.

KLÍČOVÁ SLOVA

Adolescent, rodiče, škola, vrstevníci, životní problém, pedagog, závislost, záškoláctví, životní styl, rizikové chování, respekt, sociální opora, výchova, instituce, denní režim, spolupráce, výchovný poradce, etoped, volný čas, koníčky, kurátor pro mládež, odolnost.

ANNOTATION

The thesis is aimed at a survey of young people's living problems and their subsequent search for social support. Adolescents' living problems are quite known and rife among both experts and common people. Nevertheless, this does not apply to social support. Do adolescents try to search for any support? If so, where, will they find it, will they use it and how will they process it and will their problems will really be resolved? There is also a survey of institutions which, in case of need, substitute the role of family or peers. The Centre of Educational Care in Brno, an educational institution, is described here in detail.

Why do children become clients of detention homes? This is one of the basic questions to which I was trying to find an answer in the practical part.

KEYWORDS

Adolescent, parents, school peers, living problem, pedagogue, addiction, truant, lifestyle, hazardous behaviour, respect, social support, upbringing, institution, daily routine, co-operation, educational adviser, ethoped therapist, leisure time, hobbies, trustee for young people, endurance.

Seznam použité literatury

- BĚTÁK, L., FERBAROVÁ, R., PLOCEK, K., SKÁCELOVÁ, L. Prevence sociálně patologických jevů ve škole. 1. vydání Brno: MU.
- CABÁTH, V. Riziková mládež. Praha: Slon 2001.
- COLAROSSO, L., G., 2001, Adolescent gender differences in social support: Structure, Function and Provider Type. *Social Work Research* 24, 4, 233 – 241, Retrived January 2007, from PtoQuest Social Sciense Januars database.
- ČAPEK, R. , Odměny a tresty ve školní praxi. Praha :Grada Publishing, a.s. 2008, 1. vydání ISBN 978-80-247-1718-0
- DE SINGLY, F. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999
- DELAROCHE, P. Rodiče, nebojte se říkat ne. Praha: Portál, 2000, 138s., ISBN 80-7178-441-9
- ERIKSON, E. H. Životní cyklus rozšířený a dokončený. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999, ISBN 80-7106-291-X
- GEOETH, H. ORVIN. Dospívání – kniha pro rodiče. Praha :Grada Publishing, a.s. 2008, 1. vydání ISBN 80-247-0124-3
- HAMANOVÁ, J. Dospívající v péči praktického lékaře. Praha : Triton ,1994, 164 str.
- HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha :Grada Publishing, a.s. 2008. 1. vydání ISBN 978-80-247-1168-3
- HELUS, Z. Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele
- HERZOG, Aleš. *Pojmosloví Nizkoprahových zařízení pro děti a mládež* [online]. Praha: Česká asociace streetwork, 2004
- HORT, VI., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J. Dětská a adolescentní psychiatrie. Praha: Portál 2000, 1. vydání, ISBN 80-7178-472-9
- JANSKÝ, P. Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních. 340 s. ISBN 80-7178-226-2.
- JEDLIČKA R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- KRAUS, B. Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno : Paido 2006, ISBN 80-7315-125-1
- KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. Hradec Králové : Gaudeamus, 1999.

- KRAUS.B. Životní problémy mládeže a hledání sociální opory při jejich řešení. *Časopis Mládež a společnost*, 2007, č. 4, s.6-23.
- KRAUS.B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
- KŘIVOHLAVÝ, J., Moderátor zvládnání zátěže typu sociální opora. *Československá psychologie*. 1999, str. 106 – 118
- LABÁTH, V. A KOL. Riziková Mládež. Praha: Slon, 2001, 187 s. ISBN 80-85850-66-4.
- LHOTSKÁ, V. Formování rodinného života mladé generace, VÚPSV, Praha 1996
- MACEK, P. Adolescence - Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Praha: Portál 1999, 1. vydání, ISBN 80-7178-348-X
- MAREŠ, J. a kol. Kvalita života u dětí a dospívajících II., MSD Brno 2007, ISBN 978-80-7392-008-1
- MAREŠ, P. Modernizace a česká rodina, Praha: 2003, IBSN 80-7042-546-6.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 1998.
- MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 335s. ISBN 80-7178-226-2
- MOŽNÝ, I. Moderní rodina: mýty a skutečnost, Brno, Blok 1990
- NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PROVAZNÍKOVÁ, H. Dotazník pro dospívající identifikující rizikové oblasti (volně podle R. E. Tartera). Vydal Státní zdravotní ústav , 1998, s. 48.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 419 s. ISBN 80-86432-08-4
- PÁCLI, P. Studenti a jejich rodiče (mezigenerační výzkum), Ostrava 1999
- PEŠATOVÁ, I. Příčiny sociálního narušení jedinců v dětském diagnostickém ústavu.
- PETRUSEK, M. Sociologie chování deviantního. In Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny. 1. vyd. Praha: Slon, 1991. 115 s. ISBN 80-901059-1-2.
- PIPEKOVÁ, J. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Paido, 1998. ISBN
- SAK, P. Mládež na křižovatce : Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizaci, Praha :Svoboda 2004, 10 kapitola.
- SLAMĚNÍK , I. Sociální psychologie emocí. Praha: Grada Publishing, 2001.

ŠIRŮČEK, J., ŠIRŮČKOVÁ, M., Macek, P. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*, 51, 5, 476-488..

ŠOLCOVÁ, I., KEBZA, V., Sociální opora jako významný projektivní faktor, *Československá psychologie*. 1999, 43. l. str. 19-38

ŠTÍPEK, J. Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže 1. vyd. Praha: SNP, 1987. 91 s. ISBN 80-902134-8-0

TAXOVÁ, Jiřina. Vrstevnické vztahy v adolescenci. , 1. vydání., Universita Karlova Praha, 1972, TECH-MARKET, 1996. ISBN 80-902134-5-6

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 198 s. ISBN 80-7178-503-2

VOCILKA, M. a kol. Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež. Praha: Tech-Market 1996, ISBN 80-902134-5-6

VOCILKA, M. Netradiční forma prevence poruch chování (Náplň činnosti střediska výchovné péče pro děti a mládež – 2. díl). Praha: TECH-MARKET, 1997. ISBN 80-85931-65-6

VOJTOVÁ, V. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3532-3

Elektronické zdroje

Doktorka.cz: Způsoby sebepoškozování. Dostupný z WWW:
<http://psychologie.doktorka.cz/zpusoby-sebeposkozovani/>

Medicína: Odborné fórum lékařů a farmaceutů. Dostupné z WWW:
http://www.zdrava-rodina.cz/med/med498/m498_40.html

Peřina, L.: iDNES, Grafitti. Vandalismus nebo umění. Dostupný z WWW:
http://show.idnes.cz/show_aktual.asp?r=show_aktual&c=200M025q05A
Střípky: Lhaní a krádeže. Dostupný z WWW:
http://www.stripky.cz/vychova/vychova/dusledna_vych_lhani.html

Vyhnálková, L. Děti na útěku. Škola Online. Dostupný z WWW:
<http://www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=4576>

Wikipedia: Vandalismus. Dostupný z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/vandalismus>

Prevence kriminality PČR, Dostupné 12.1. 2006 na
<http://www.mvcr.cz/prevence/kriminalita.htm/>

[Československá psychologie 1999 / ročník XLIII / číslo 1](#)

Formát souboru: Microsoft Word - [Zobrazit jako HTML](#)

Podobně je **sociální opora** uváděna jako protektivní faktor v souvislosti se by měli být schopni ze systémového hlediska **definovat** přiměřeně svoji SO. ...

www.volny.cz/uhs1/elearning/3ZSsopora.doc

Dostupný z www.streetwork.ecn.cz

https://www.zdravicentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3427.html

Jiné zdroje

Etický kodex pracovníků SVP, Brno, Veslařská 252, 2003.

Knihy záznamů střediska výchovné péče Brno, Veslařská 252.

Osobní spisy klientů střediska výchovné péče Brno, Veslařská 252.

Plán práce střediska výchovné péče Brno, Veslařská 252, 2005/2006.

Vnitřní řád střediska výchovné péče Brno, Veslařská 252, 2003.

Výroční zpráva střediska výchovné péče Brno, Veslařská 252, 2004/2005.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, Sbírka zákonů č. 48/2002 Sb.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 : Dotazník pro klienty

Příloha č. 2 : Osobní spis klienta

Příloha č. 3 : Pravidla na doma (při úspěšném ukončení pobytu)

DOTAZNÍK

Jsem kluk / holka:

Jméno a příjmení:

Věk:

Třída:

Návod k vyplňování : Celý dotazník si nejdříve přečti, pokus se nad otázkami zamyslet, pak začni odpovídat. Budu Ti velmi vděčná, když odpovíš tak jak to ty cítíš. Tvoje odpovědi budu číst a zpracovávat jen já, nikdo jiný se k nim nedostane. Vyber vždy jen jednu odpověď a tu zakroužkuj.

1. Co Tě v průběhu tohoto roku nejvíc trápilo?

- a) školní problémy, b) problémy doma, c) nevhodné návyky (závislosti),
d) problémy spojené s trestnou činností , e) problémy ve vztazích s
kamarády
f) jiné např.
-

2. S rodiči si

- a) rozumím, b) nerozumím

3. S rodiči se většinou

- a) domluvím (dohodnu) b) nedomluvím (nedohodnu)

4. Když mám problém požádám o radu nebo o pomoc

- a) kamaráda, kamarádku b) rodiče c) učitele
d) někoho jiného
např.....

5. Jak trávíš volný čas

- a) s kamarády b) doma c) v kroužku, sportováním.....
d) jinak např.....

6. Jak trávíš společné chvíle s rodiči?

- a) sledujeme televizi b) jdeme na výlet nebo na procházku
c) nijak, nejsme spolu d) povídáme si

7. Pomáhají Ti rodiče řešit Tvoje starosti?

- a) nemají na to čas b) nezajímá je to c) ano

8. Znáš nějakou instituci, úřad, organizaci, klub, centrum, aj. , kde by jsi mohl v případě potřeby požádat o pomoc nebo o radu?

- a) neznám
b) znám např.

9. Co by jsi dělal, kam by jsi šel/šla , kdyby se Ti přihodilo něco vážného a potřeboval/la by jsi to někomu říct?

.....

10. Myslíš si, že pobyt ve středisku vyřeší Tvoje problémy?

- a) ano b) ne c) přál/a bych si to

11. Důvod, proč jsi ve středisku, je stejný jako jsi napsal u otázky č. 1 ?

- a) ano ne) c) ve středisku jsem
protože.....

Příloha č.2: Osobní spis klienta

Středisko výchovné péče
Veslařská 252, 637 00 Brno

OSOBNÍ SPIS

Kontakt:

V péči OSPOD:

V evidenci :

Pohovor dne:

přítomni:

Příjmení:

Jméno :

Datum a místo narození:

Trvalé bydliště:

Telefonický kontakt:

Rodné číslo:

OP:

Ošetřující lékař :

Zdravotní stav

Medikace:

Škola:

Ročník:

Třídní učitel/učitelka:

Ředitelka

Výchovný poradce:

Telefon školy:

E-mail:

I. RODINNÁ ANAMNÉZA

Matka:

Otec:

Sourozenci:

Charakteristika rodinného vývoje, soužití rodiny. Sociokulturní a ekonomická úroveň rodiny:

II. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Závažné údaje o těhotenství a porodu, vážná onemocnění v dětství: matka udává žádné

Vývoj a jeho zvláštnosti v předškolním věku: nic

Emocionální vývoj:

Sociální vývoj:

Povahové vlastnosti, zvláštnosti v chování, zájmy: četba, sport aktivně

III. ŠKOLNÍ ANAMNÉZA

IV. PROBLEMATIKA

V. ZÁVĚR POHOVORU

Vypracovala:

Příloha č.3: Domácí pravidla (při úspěšném ukončení pobytu)

Diagnostický ústav pro mládež,
středisko výchovné péče
a školní jídelna, Brno

Veslařská 252, 637 00 Brno, tel. a fax. 543 216 685, e-mail: svp.veslar@volny.cz

Pravidla na doma

Moje povinnosti

- **Budu zvládat školu a dokončím ji**
- **Každý den se budu připravovat do školy - od pondělí do čtvrtka 30 minut, v neděli hodinu**
- **O víkendech budu venčit psa – exkluzivní vycházky**
- **Když bude potřeba, budu po dohodě s mamkou doma pomáhat**
- **Budu se snažit nevíšmat si matčina přítele a budu se snažit s ním vycházet**
- **Nebudu se opíjet**

Moje přání

- **Klid**

S těmito podmínkami souhlasím a budu je dodržovat.

V Brně, 19. května 2008

.....
XXXXXX

.....
XXXXXX

Pravidla na doma

Moje povinnosti

- Budu chodit domů včas.
- Od pondělí do čtvrtka a v neděli se budu hodinu připravovat do školy.
- Budu doma respektovat mámu a tátu.
- Budu doma pomáhat s úklidem.
- Budu se snažit být vůči bráchovi vstřícnější.
- Budu s mámou víc řešit své problémy.

Moje přání

- Od pondělí do čtvrtka a v neděli bych chtěla být venku do 19 hodin.
- V pátek a v sobotu bych chtěla být venku do 19 hodin.
- Přeju si, abych mohla někdy z pátku na sobotu přespat u kamarádky.
- Přála bych si, aby se rodiče nehádali.
- Chtěla bych být víc s mámou.
- Chtěla bych, aby se k nám Lad'a choval normálně a nebil nás.
- Chtěla bych jít na jinou školu.

S těmito podmínkami souhlasím a budu je dodržovat.

V Brně dne 6. listopadu 2008

.....

.....

Veslařská 252, 637 00 Brno, tel. a fax. 543 216 685, e-mail: svp.veslar@volny.cz

Pravidla na doma

Moje povinnosti

- **budu doma pomáhat**
- **budu se učit**
- **budu se snažit a budu chodit do školy**
- **budu se normálně chovat (nekouřit, nebudu doma protivná, budu více komunikovat s rodiči)**
- **nebudu odmlouvat**
- **budu si hledat brigádu**

Moje přání

- **ráda bych chodila ven do 20 hodin ve všední den a občas do 23 hodin o prázdninách**
- **chtěla bych mobil**
- **soukromí**
- **žádné fyzické tresty**
- **abych mohla občas jet na nějakou akci (diskotéku)**
- **nechci, aby byly narážky na moje kamarády, kluky atd.**
- **ráda bych dostávala malé kapesné**

S těmito podmínkami souhlasím a budu je dodržovat.

V Brně dne 26. června 2008

.....
.....